

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Факультет філології

Кафедра романо- германської філології та перекладу з німецької мови

ДОПУСКАЮ ДО ЗАХИСТУ

Гарант освітньої програми

к.філ.н., доцент

_____ Христина ПАВЛЮК

« ____ » _____ 2025 року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти «Магістр»

зі спеціальності 035 «Філологія»

спеціалізації 035.043 «Германські мови та літератури (переклад включно),
перша – німецька»

за освітньою програмою «Сучасна німецькомовна комунікація і переклад
- німецька мова і література та англійська мова»

на тему: **Репрезентація дихотомії ДОБРО/ЗЛО через семантико-
тематичні групи (на матеріалі німецьких та українських казок)**

Виконав здобувач
вищої освіти

2 курсу групи 643
Білик Поліна Русланівна

(підпис)

Керівник:

Доцент б.в.з. кафедри романо-
германської філології та перекладу з
німецької мови, к.філ.н., доц. б.в.з.
Кирилюк С. В.

(підпис)

Засвідчую, що у кваліфікаційній
роботі немає запозичень з праць
інших авторів без відповідних
посилань
Здобувач вищої освіти _____

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ

Факультет філології

Кафедра романо- германської філології та перекладу з німецької мови

Форма здобуття вищої освіти денна

Ступінь магістр

Галузь знань 03 Гуманітарні науки

Спеціальність 035 Філологія

Спеціалізація 035.043 Германські мови та літератури (переклад включно), перша – німецька

Освітня програма Сучасна німецькомовна комунікація і переклад - німецька мова і література та англійська мова

ЗАТВЕРДЖУЮ

Гарант освітньої програми

к.філ.н., доцент

Христина ПАВЛЮК

« ____ » _____ 2025 року

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧУ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Білик Поліни Русланівни

1. Тема роботи «Репрезентація дихотомії ДОБРО/ЗЛО через семантико-тематичні групи (на матеріалі німецьких та українських казок)»

Керівник роботи к.філ.н., доц. б.в.з. Кирилюк С. В.

Затверджена наказом

від «18» листопада 2025 року № 283

2. Строк подання студентом роботи: «21» листопада 2025 року

3. Вихідні дані до роботи: монографічна і періодична наукова література, словники, данні мережі Інтернет, німецькі та українські народні казки.

4. Зміст (перелік питань, які потрібно розробити):

1) розглянути поняття дихотомії як лінгвістичної категорії;

- 2) проаналізувати концепти «добро» та «зло» у їх когнітивному та лінгвокультурному вимірах;
- 3) виокремити семантико-тематичні групи репрезентації добра та зла в німецьких та українських казках;
- 4) проаналізувати когнітивні моделі протиставлення «добро/зло» у двох казкових традиціях;
- 5) виявити спільні та відмінні риси в мовній та сюжетній реалізації дихотомії «добро/зло» в німецькому й українському казковому дискурсі.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень):

6. Дата видачі завдання «02» вересня 2025 року

7. Календарний план

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Добір та аналіз літературних джерел, визначення об'єкту, предмету та завдань дослідження.	до 15.09.2025 р.	
2	Підготовка теоретичної частини досліджуваної теми (розділ 1)	до 06.10.2025 р.	
3	Підготовка аналітичної частини (по об'єкту дослідження) (розділ 2)	до 07.11.2025 р.	
4	Підготовка висновків та рекомендацій роботи	до 14.11.2025 р.	
5	Аналіз та інтерпретація отриманих результатів, оформлення роботи	до 20.11.2025 р.	
6	Надання виконаної та оформленої відповідно до вимог кваліфікаційної роботи на кафедрі	до 24.11.2025 р.	

Здобувач ВО _____ Поліна БЛИК

Керівник роботи _____ Світлана КИРИЛЮК

РЕФЕРАТ

Загальна кількість в роботі:

сторінок – 97 рисунків – 0 таблиць – 0 додатків – 0 використаних джерел – 63

Об'єкт дослідження: дихотомія «добро/зло» у німецьких та українських казках.

Предмет дослідження: семантико-тематичні групи, що вербалізують концепти «добро» та «зло» у німецькому та українському казковому дискурсі.

Мета дослідження: виявити, описати та порівняти засоби мовної репрезентації дихотомії «добро/зло» на матеріалі німецьких та українських народних казок..

Завдання дослідження: розглянути поняття дихотомії як лінгвістичної категорії; проаналізувати концепти «добро» та «зло» у їх когнітивному та лінгвокультурному вимірах; дослідити семантико-тематичні групи репрезентації добра та зла в німецьких та українських казках; проаналізувати когнітивні моделі протиставлення «добро/зло» у двох казкових традиціях; виявити спільні та відмінні риси в мовній та сюжетній реалізації дихотомії «добро/зло» в німецькому й українському казковому дискурсі.

Методи дослідження: на кожному етапі роботи використано методи, що оптимально відповідали виконанню завдань дослідження. Залучено загальнонаукові (методи діалектики: індукція й дедукція) та спеціальні лінгвістичні методи: описовий, порівняльно-зіставний, компонентний, контекстуально-інтерпретаційний, елементи когнітивно-семантичного аналізу та дискурсивного підходу.

Основні результати дослідження: Дослідження репрезентації дихотомії «добро/зло» у німецьких та українських народних казках засвідчило, що ця опозиція є універсальною смисловою категорією, яка пронизує фольклорні традиції різних народів, однак проявляється у кожній національній культурі по-своєму. Проведений аналіз показав, що, попри глибинну спорідненість уявлень про моральні норми, чесноти та суспільно схвалювані моделі поведінки, українські та німецькі казки реалізують протилежні концепти добра і зла через різні семантико-тематичні групи, символіку, сюжетні структури та мовні засоби. Це дозволяє не лише виявити спільні індоєвропейські корені фольклорних наративів, а й підкреслити національну своєрідність двох культурних традицій.

Ключові слова: дискурс, казковий дискурс, дихотомія «добро/зло», семантико-тематична група, когнітивна модель.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОТИЛЕЖНИХ КОНЦЕПТІВ У ЛІНГВІСТИЦІ.....	6
1.1. Концепт і дихотомія як базові категорії сучасної лінгвістики.....	6
1.2. Дослідження бінарного концепту «ДОБРО – ЗЛО» у мовознавстві та лінгвокультурології.....	12
1.3. Казковий дискурс як відображення морально-ціннісного світогляду двох націй.....	15
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1.....	22
РОЗДІЛ 2. РЕАЛІЗАЦІЯ ДИХОТОМІЇ «ДОБРО/ЗЛО» У НІМЕЦЬКОМУ КАЗКОВОМУ ДИСКУРСІ.....	25
2.1. Семантико-тематичні групи репрезентації концепту «добро».....	25
2.2. Семантико-тематичні групи репрезентації концепту «зло».....	34
2.3. Когнітивні моделі протиставлення «добро/зло» у німецьких казках.....	47
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.....	55
РОЗДІЛ 3. РЕАЛІЗАЦІЯ ДИХОТОМІЇ «ДОБРО/ЗЛО» У УКРАЇНСЬКОМУ КАЗКОВОМУ ДИСКУРСІ.....	58
3.1. Семантико-тематичні групи репрезентації концепту «добро».....	58
3.2. Семантико-тематичні групи репрезентації концепту «зло».....	67
3.3. Когнітивні моделі протиставлення «добро/зло» в українських казках.....	78
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3.....	83
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	86
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	90
СПИСОК ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ.....	93

ВСТУП

Казковий дискурс є одним із найдавніших і найстійкіших пластів народної культури, у якому віддзеркалено колективний досвід, світоглядні уявлення, моральні норми та життєві цінності певної етнічної спільноти. Попри багатовікову історію, казка зберігає свою актуальність, адже виконує не лише розважальну, а й когнітивну, виховну, аксіологічну та соціалізувальну функції. Саме тому дослідження концептуальних опозицій у казках різних народів становить важливий напрям сучасної лінгвістики, зокрема когнітивної семантики, лінгвокультурології та дискурсивної лінгвістики.

Однією з ключових універсальних категорій, що впорядковують міфологічну та казкову картину світу, є **дихотомія «добро/зло»**. Це фундаментальний концептуальний бінарний код, який визначає моральну структуру наративу, мотивує вчинки персонажів, формує сюжетні конфлікти та забезпечує етичну спрямованість тексту. Протиставлення добра і зла функціонує як універсальний культурний архетип, проте його конкретна мовна, семантична та сюжетна реалізація залежить від національної традиції, типу казкового жанру, історико-культурних обставин та народної ментальності.

Німецькі й українські народні казки становлять два самобутні культурні масиви, що демонструють як спільні індоєвропейські елементи, так і виразні національні відмінності у репрезентації добра й зла.

У центрі дослідження перебуває аналіз того, як семантико-тематичні групи формують концептуальні уявлення про добро і зло, якими мовними засобами репрезентуються позитивні й негативні персонажі, які моделі протиставлення переважають у німецькому й українському казковому дискурсі та які культурні смисли стоять за ними. Особлива увага приділяється порівняльному аспекту, що дозволяє виявити універсальне й національно специфічне у мовній репрезентації дихотомії «добро/зло».

Актуальність дослідження зумовлена зростанням інтересу сучасної лінгвістики до концептуального аналізу, дослідження ціннісних картин світу, аксіологічної семантики та міжкультурних зіставлень. Порівняння німецького та

українського казкового матеріалу дозволяє розкрити спільні архетипні моделі добра й зла та водночас з'ясувати, як у межах різних культур формується особлива мовна репрезентація моральних категорій.

Тема кваліфікаційної роботи відповідає профілю досліджень, що проводять на кафедрі романо-германської філології та перекладу з німецької мови факультету філології ЧНУ імені П. Могили.

Мета роботи полягає у виявленні, описі та порівняльному аналізі засобів мовної репрезентації дихотомії «добро/зло» на матеріалі німецьких та українських народних казок.

Для досягнення мети необхідно розв'язати такі **завдання**:

- розглянути поняття дихотомії як лінгвістичної категорії;
- проаналізувати концепти «добро» та «зло» у їх когнітивному та лінгвокультурному вимірах;
- дослідити семантико-тематичні групи репрезентації добра та зла в німецьких та українських казках;
- проаналізувати когнітивні моделі протиставлення «добро/зло» у двох казкових традиціях;
- виявити спільні та відмінні риси в мовній та сюжетній реалізації дихотомії «добро/зло» в німецькому й українському казковому дискурсі.

Об'єктом дослідження є дихотомія «добро/зло» у німецьких та українських казках. **Предметом дослідження** виступають семантико-тематичні групи, що вербалізують концепти «добро» та «зло» у німецькому та українському казковому дискурсі.

Матеріал дослідження складають 100 дискурсивних уривків з текстів німецьких народних казок братів Грімм і 100 дискурсивних уривків з текстів українських народних казок.

Методи дослідження включають описовий, порівняльно-зіставний, компонентний, контекстуально-інтерпретаційний, елементи когнітивно-семантичного аналізу та дискурсивного підходу.

Наукова новизна полягає в тому, що у роботі вперше здійснюється комплексне порівняльне дослідження мовної репрезентації дихотомії «добро/зло» через семантико-тематичні групи у німецькому та українському казковому дискурсі, з урахуванням лінгвокультурних особливостей двох народів.

Практичне значення результатів полягає у можливості застосування здобутих висновків у курсах з лінгвокультурології, порівняльного мовознавства, когнітивної семантики, у практиці викладання іноземних мов, перекладознавстві, а також у подальших дослідженнях народної творчості.

Апробація роботи. Результати дослідження було представлено у виступі на XXVIII Всеукраїнській щорічній науково–практичній конференції «Могилянські читання – 2025: досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти».

Структура роботи складається з вступу, трьох розділів, висновків до них, загальних висновків та списку літератури.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОТИЛЕЖНИХ КОНЦЕПТІВ У ЛІНГВІСТИЦІ

1.1. Концепт і дихотомія як базові категорії сучасної лінгвістики

У сучасному мовознавстві поняття концепту розглядається як центральна категорія для розуміння того, як мова відзеркалює когнітивні процеси, культурні цінності та соціальні практики. Концепт визначається не просто як лексичне значення слова, а як складна ментальна структура, яка інтегрує когнітивні, мовні та культурні аспекти [35; 22]. Він включає систему асоціацій, образів, когнітивних моделей, схем та норм, що формуються у свідомості мовця і активуються під час мовленнєвої діяльності [23; 17].

Концепт характеризується кількома основними властивостями:

1. Ментальність – концепт існує як структура свідомості, що відображає досвід, образи та когнітивні моделі. Це дозволяє активувати знання у конкретних ситуаціях та здійснювати когнітивні операції, такі як класифікація, аналогія та абстрагування [19; 17].
2. Мовна номінація – концепт завжди має словесну або іншу знакову реалізацію, яка може варіюватися залежно від мовної системи та контексту. Одне і те ж поняття може виражатися різними словами, фразеологізмами або метафорами [25; 31].
3. Асоціативність і образність – концепт супроводжується метафоричними схемами, символами та асоціаціями, що дозволяють переносити значення з одного контексту в інший і активувати культурні знання [16; 30].
4. Культурна значущість – концепт завжди включений у соціокультурний контекст, відображає моральні цінності, соціальні норми та традиції конкретної спільноти [40; 36].

Історично розвиток поняття концепту пов'язаний із поступовим переходом від класичної семантики та формального аналізу мови до когнітивної лінгвістики. Раніше мовознавці зосереджувалися на словниковому значенні, граматичних

структурах і формальних ознаках, не досліджуючи глибинні когнітивні процеси [25]. Лише з 1970-х років когнітивна лінгвістика почала наголошувати на тому, що мова не лише передає інформацію, а й моделює концептуальні схеми та структури знань, які формуються у свідомості мовця [21].

Когнітивна лінгвістика, розвиток якої припадає на **1990–2000 роки**, внесла новий вимір у дослідження концептів. Вона розглядає концепти як носії культурно-значущої інформації, включаючи соціальні стереотипи, моральні норми та етнокультурні цінності [35; 41]. Таким чином, концепт стає одночасно когнітивною і культурною категорією, що відображає універсальні та етноспецифічні аспекти людського досвіду.

Сучасні дослідники також виділяють відмінності між універсальними та етноспецифічними концептами. Універсальні концепти, такі як «життя», «смерть», «добро» і «зло», присутні у більшості культур і мов. Етноспецифічні концепти відображають унікальні соціокультурні традиції, моральні норми та світогляд конкретної спільноти [42; 29].

Одним із центральних аспектів сучасного аналізу концепту є його взаємозв'язок зі словом. Концепт існує як ментальна одиниця, що інтегрує когнітивні, культурні та емоційні компоненти, тоді як слово виступає як його мовна реалізація [35; 22]. Це означає, що кожне слово у конкретній мові відображає певний концепт, проте структура концепту може відрізнятися залежно від соціокультурного контексту мовної спільноти [31]

Когнітивні моделі концептів дозволяють структурувати знання у свідомості мовця, відображають підконцепти та асоціативні зв'язки, що забезпечує когнітивну економію і гнучке використання інформації під час комунікації [21; 38; 17]. Особливу увагу сучасні дослідники приділяють культурно значущим концептам, які відображають етнокультурні цінності, традиції та норми поведінки [40; 36].

Концепти можна класифікувати за кількома критеріями:

1. Універсальні та етноспецифічні концепти. Універсальні концепти відображають загальнолюдський досвід, наприклад базові моральні категорії

(«добро», «зло»), фундаментальні процеси («життя», «смерть») та соціальні ролі. Етноспецифічні концепти формуються під впливом конкретної культури, історичних традицій і соціальних практик, відображаючи унікальні цінності і способи організації соціального життя [42; 29]

2. Мовні та культурні концепти. Мовні концепти безпосередньо пов'язані з лексичною номінацією та граматичною структурою слова. Культурні концепти включають символічні, нормативні та асоціативні аспекти, характерні для конкретної етнокультурної спільноти [30; 25]. Наприклад, концепт «герой» у різних культурах реалізується через різні мовні форми, а культурні асоціації формують різні значення та оцінки поведінки персонажа.

3. Когнітивні моделі концептів. Вони відображають способи організації знань у свідомості мовця, включають підконцепти, асоціативні мережі та семантичні зв'язки [21; 37]. Когнітивні моделі дозволяють відстежувати, як концепти активуються у процесі мовлення, взаємодіють із контекстом і забезпечують цілісне розуміння комунікативної ситуації.

Сучасні дослідники також підкреслюють динамічний характер концептів. Вони формуються та трансформуються у процесі міжкультурної взаємодії. Контакти між культурами призводять до появи нових асоціативних зв'язків, запозичення когнітивних моделей та адаптації концептів під впливом іншої культурної системи [36; 29]. Таким чином, концепти не є статичними структурами, а постійно еволюціонують, відображаючи зміни у культурному, соціальному та когнітивному середовищі.

Порівняльний аналіз концептів передбачає врахування трьох основних аспектів: когнітивного, лінгвістичного та культурного.

1. Когнітивний аспект акцентує увагу на структурі концепту у свідомості мовця, включно з асоціативними мережами та підконцептами, а також на когнітивних операціях, що активуються при його сприйнятті та вербалізації [22; 38].

2. Лінгвістичний аспект досліджує, як концепт реалізується через слова, фразеологізми та інші мовні форми, і як варіації цих форм впливають на значення

концепту. Це включає виявлення полісемії, метафоричних моделей та граматичних засобів, які структурно відображають концепт [16; 23].

3. Культурний аспект показує, які цінності, норми, символи та соціальні уявлення кодується в концепті, що особливо важливо для розуміння етноспецифічних концептів [25; 40]. Кожна культура формує власну систему концептів, через яку відбувається кодування соціокультурної інформації у мові.

Універсальні концепти присутні у більшості культур і мов. Вони відображають загальнолюдський досвід, такі як базові моральні категорії («добро», «зло»), фундаментальні процеси («життя», «смерть»), природні явища та соціальні ролі [42]. Ці концепти забезпечують базову когнітивну і культурну спільність, дозволяючи людям з різних культур розуміти один одного на фундаментальному рівні.

Етноспецифічні концепти відображають унікальні соціокультурні традиції, моральні норми та світогляд конкретної спільноти [29]. Вони формуються під впливом історичного, географічного та культурного середовища та проявляються у специфічних мовних формах, символах та метафорах. Наприклад, певні соціальні ролі, свята або обряди можуть бути виражені через концепти, що не мають прямого аналогу в інших культурах.

Сучасне розуміння концепту тісно пов'язане з когнітивними моделями, які відображають способи організації знань у свідомості мовця. Когнітивна лінгвістика визначає концепт як ментальну структуру, що інтегрує когнітивний, емоційний та культурний досвід та через яку здійснюється вербалізація знань у мові [22; 23].

Когнітивні моделі концептів включають підконцепти, асоціативні мережі та семантичні зв'язки, які дозволяють мовнику ефективно класифікувати явища та прогнозувати події. Такі моделі формуються на основі досвіду мовця та культурних традицій і забезпечують когнітивну економію під час сприйняття інформації та мовленнєвої діяльності [17; 37].

Концепти відіграють важливу роль у культурно-моральній комунікації, оскільки через них передаються етичні норми, цінності та соціальні очікування.

Кожна культура формує систему концептів, через яку кодуються її специфічні моральні уявлення [29; 42]

В основі людського мислення лежить принцип протиставлення, який дозволяє сприймати явища у контрасті: світло - темрява, життя - смерть, добро - зло. Ці пари не є лише логічними категоріями; вони організують знання, встановлюють межі понять та структурують світогляд [11].

Дихотомія, тобто поділ цілого на два протилежні полюси, відображає глибокі когнітивні, культурні та етичні процеси. Філософські традиції (Платон, Арістотель, Гегель) підкреслювали важливість дуальності: добро, істина та гармонія проявляються через протилежності, а розуміння явища можливе лише через співвіднесення з тим, чим воно не є [14; 27; 34]. Отже, поняття дихотомія виникло у філософських вченнях Стародавньої Греції, потім перейшло в логіку і починаючи з ХХ ст. активно використовується в лінгвістиці. У словнику української мови поняття *дихотомія* в лінгвістиці є способом утворення взаємовиключних підрозділів одного поняття або терміна і служить для утворення класифікації елементів [7]. У зазначеному вигляді термін «дихотомія» є близьким до власне лінгвістичного терміна «бінарна опозиція». Проте термін «дихотомія» в лінгвістиці є найбільш широким і позначає поділ чогось цілого на дві взаємопов'язані частини, одна з яких визначається як заперечення до іншої. Поняття «бінарна опозиція» не тільки осмислюється як поділ єдиного на дві одночасно суміжні та протиставлені частини, але й вказує на конфронтацію цих частин.

У лінгвістичній структурі дихотомія реалізується через антонімічні пари, які уточнюють значення і закріплюють ціннісні орієнтири. Український мовознавець В. Русанівський підкреслював, що антонімічні пари є складовою системності мови, оскільки дозволяють визначати значення через контраст [13]. Наприклад: Добро / зло — універсальна моральна опозиція. У німецькій традиції Gut / Böse позначає моральну якість дій та характер; у казках братів Грімм ця дихотомія часто дидактично акцентована. В українській культурі добро асоціюється зі світлом, милосердям і духовною чистотою, а зло — з темними,

руйнівними силами [10]. Життя / смерть — фундаментальна опозиція, присутня у ритуалах, міфах і літературі. У німецькій мові *Leben* акцентує рух і динаміку, тоді як *Tod* означає перехід у новий стан. В українській традиції життя розглядається як дар, смерть має сакральний зміст, підкреслюючи циклічність буття [5]. Правда / брехня — етична та пізнавальна дихотомія. У німецькій культурі *Wahrheit* відображає точність і відповідність фактам, *Lüge* — фальсифікацію. В українській традиції правда має духовно-моральний вимір, брехня пов'язана з гріхом і моральною слабкістю [4].

З оглядом на вищезазначене, можемо константувати, що дихотомія формує моральні межі, структурує оцінки та визначає світогляд, відображаючи як когнітивний, так і культурний досвід. Особливу роль відіграє дихотомія у казковому дискурсі, оскільки такі опозиції як добро та зло, правда та кривда забезпечують наративну динаміку: створюють конфлікт, формують сюжет і передають культурні моделі поведінки. Протилежні концепти виявляються дихотоміями, які поєднують когнітивну організацію знань і культурно-моральну функцію мови. Вони є не лише лінгвістичними категоріями, а й носіями колективного досвіду, допомагаючи людині орієнтуватися у світі, оцінювати явища та передавати культурні цінності. Дослідження таких концептів дозволяє глибше зрозуміти механізми формування смислу у мові та культурі, а також відстежити трансформацію моральних і етичних норм у різних історичних і соціальних контекстах.

1.2. Дослідження бінарного концепту «ДОБРО – ЗЛО» у мовознавстві та культурології

Бінарний концепт «добро/зло» належить до тих структур, які виходять далеко за межі мовної системи. Це складне когнітивне утворення, у якому поєднуються моральні орієнтири, емоційні реакції, культурні моделі та соціальні сценарії поведінки. Через таку багатовимірність цей концепт привертає увагу лінгвістів, культурологів, когнітивістів, психологів і дослідників медіадискурсу.

Чимало сучасних праць підкреслює, що якщо розглядати «добро» і «зло» лише як семантичні протилежності, то неможливо побачити їхнього реального функціонування в мовленні [20; 35]

Звертаючись до різних традицій і корпусів текстів, дослідники помічають, що концепт «добро/зло» з'являється у найдавніших текстах людства й залишається актуальною навіть у сучасних медіа. Вона проходить крізь міфи, релігійні наративи, казки, правові норми й художню літературу, що свідчить про її універсальність [30]. Можна сказати, що це одна з тих категорій, які супроводжують людину протягом усього історичного розвитку й продовжують формувати моральний досвід сьогодні.

У лінгвістиці вивчення цього концепту найчастіше починають з лексико-семантичного рівня, адже саме слова та їхні взаємозв'язки є найпомітнішими маркерами моральних значень. Антонімічні пари, семантичні поля, фразеологізми та метафоричні моделі дозволяють побачити, як мова структурує моральний простір. Проте цей рівень дає лише частину відповіді. Щойно залучаємо культурологічний або когнітивний підхід, стає очевидно, що моральні категорії не існують поза конкретним культурним контекстом [29; 40]. Кожне суспільство вкладає у «добро» та «зло» власні смисли, створюючи характерні моделі інтерпретації подій. Так, семантико-польову структуру бінарних концептів «добро/зло» досліджено у лінгвокогнітивному просторі художнього дискурсу П. Загребельного. Окреслививши розгалужену будову бінарного концепту «добро/зло», дослідниця Голікова Н. С. засвідчує, що найчіткіше організованими в них є ядерні когнітивні коди, сформовані сукупністю лексико-семантичних варіантів домінантних лексем добро і зло [3; с. 36].

Лексико-семантичний підхід до вивчення опозиції «добро/зло» вважають одним із найбільш усталених у мовознавстві. Його привабливість у тому, що він дає можливість почати аналіз із конкретних мовних одиниць та їхньої взаємодії, не втрачаючи при цьому ширшого культурного контексту. Дослідники відзначають, що слова, пов'язані з моральною оцінкою, рідко існують у відриві одне від одного. Вони вступають у численні семантичні та асоціативні зв'язки,

формуючи впізнавані моделі, характерні для певної мовної спільноти [25]. Проаналізовано, наприклад, функціонування лексеми «добро» як вербалізатора відповідного концепту в поетичних текстах Т. Шевченка. Авторкою виділено всі контексти вживання відповідної лексеми в поетичних текстах Т. Шевченка та окреслено значення лексеми, які реалізуються в цих контекстах. Проаналізовано також лексичну сполучуваність слова «добро» у межах словосполучень та розглянуто стилістичні прийоми вживання відповідної лексеми [9; с. 38].

Одним із важливих спостережень, яке неодноразово підкреслювали Лакофф і Джонсон, є те, що абстрактні поняття людина усвідомлює через конкретний тілесний і сенсорний досвід [32]. Моральні категорії тут не виняток. Вони майже завжди пов'язані з образами руху, світла, простору або чистоти. Наприклад, добро часто подають як щось світле, високе або чисте. Зло, відповідно, асоціюється з темрявою, падінням, брудом або хаосом.

В українській мові такі асоціації простежуються в багатьох виразах: світле серце, чисті наміри, піднятися над образами, впасти в гріх. У німецькій мові можна бачити паралельні моделі: *Licht der Wahrheit, reine Absicht, das Dunkle in jemandem, in die Sünde fallen*. Хоча образи можуть різнитися в деталях, спільна когнітивна структура залишається стабільною: добро висвітлює, підносить і впорядковує, а зло затемнює, тягне вниз і руйнує межі.

У руслі теорії концептуальних метафор Дж. Лакоффа здійснено дослідження Артеменко Г.С. Добро та зло як концептуальні референти представлені численними фразеологічними метафоричними моделями. Аналіз цієї семантичної групи фразеологізмів відображає загальні тенденції концептуально-метафоричного моделювання стійких одиниць, оскільки добро і зло є одвічними аксіологічними орієнтирами, навколо яких відбувається осмислення дійсності [1; с. 7].

В українській культурі добро традиційно асоціюють із чесністю, гостинністю, співчуттям, взаємодопомогою. Зло пов'язують з підступністю, зрадою, безчесністю або руйнуванням гармонії. У німецькій традиції моральні категорії нерідко описують через призму відповідальності, дисципліни й

дотримання соціальних норм. Порушення правил часто інтерпретують як прояв «зла» у соціальному вимірі [28]. Такі відмінності демонструють, що опозиція «добро/зло» має універсальний статус, але її наповнення завжди формується культурою.

Невід'ємною частиною культури є фольклор. Фольклор відіграє особливу роль, адже саме він зберігає найдавніші моделі моральної дихотомії. Поняття добра і зла у традиційних казках подані не лише через характеристики персонажів, а й через сюжетні дії, символи та мотиви. Українські казки часто підкреслюють моральний обов'язок, взаємодопомогу та захист спільноти. Герой перемагає зло, яке загрожує сім'ї, громаді чи природному порядку [2].

У німецькій традиції добро зазвичай асоціюється зі сміливістю, самоконтролем і чесністю, а зло — з жадібністю, обманом або надмірними бажаннями. Саме ці моделі простежуються у більшості сюжетів братів Грімм, де моральне протиставлення майже завжди має чітку кульмінацію і неминучий моральний висновок [43].

Такі фольклорні тексти мають сильний виховний потенціал. Вони формують уявлення про те, які дії вважають гідними схвалення, а які — ні, та навчають, як розпізнавати добро і зло в соціальних ситуаціях. Порівняльному аналізу особливостей мовної реалізації концептів GOOD / ДОБРО та EVIL / ЗЛО в українській та англійській картині світу присвячено наукову розвідку Давиденко А. О. Матеріалом для дослідження стали казки англійських та українських письменників і народні казки. В ході дослідження авторка визначає як спільні, так і відмінні риси в сприйнятті концептів добра та зла, які є відображенням особливостей національного способу мислення і сприйняття світу. Представники різних національностей відчують, спостерігають, оцінюють і переживають дійсність по-різному, в результаті чого у мові з'являються вербальні описи звуків, тактильних відчуттів, запахів, зорових образів, оцінних думок, почуттів і емоцій [6; с. 87].

У традиційних культурах дихотомія має однозначний характер. Фольклорні тексти чітко розмежовують добро і зло, створюючи архетипові

моделі поведінки, які передаються між поколіннями. Культурні сценарії українського та німецького фольклору демонструють подібну структуру, хоча наповнення цих категорій залежить від ціннісних орієнтирів конкретного суспільства [2; 43].

1.3. Казковий дискурс як відображення морально-ціннісного світогляду двох націй

У сучасній лінгвістиці казковий дискурс розглядається як комплексний тип культурно опосередкованої комунікації, що поєднує мовну, когнітивну й соціокультурну складові. Він охоплює не лише сукупність текстів казкового жанру, а й процеси їх створення, побутування, інтерпретації та відтворення у певній спільноті. У цьому сенсі поняття «дискурс» постає як багатовимірна категорія, що включає текстову організацію, прагматичні умови спілкування, соціальні норми та культурні сценарії, які визначають формування смислу Н. Ферклаф також підкреслює, що будь-який дискурс є формою соціальної практики, тісно пов'язаною з владою, ідеологією та ціннісними уявленнями суспільства [24]. Тому казковий дискурс варто розуміти як культурно організований спосіб мовлення, у якому акумулюються і транслуються фундаментальні моральні та світоглядні моделі.

Зіставлення підходів лінгвокультурології та когнітивної лінгвістики дозволяє розглядати казковий дискурс як сукупність текстів, у яких відтворюються культурно марковані образи, символи й концепти, що структурують національну картину світу [35; 40]. Фольклор як форма колективної творчості забезпечує збереження стійких культурних смислів, оскільки у ньому зафіксовано цінності, важливі для певної спільноти. Зокрема, одна з наскрізних категорій казкового дискурсу — опозиція «добро/зло», що формує основу морального конфлікту, організовує сюжет і визначає поведінкові моделі персонажів. Саме через цю опозицію культура передає фундаментальні уявлення про норми, що регулюють людські вчинки.

Структура казкового дискурсу формується завдяки поєднанню кількох взаємопов'язаних елементів. По-перше, це персонажні ролі, які виконують функцію «каркасів» наративу: герой, антагоніст, помічник, дарувальник, переслідувач, жертва тощо. Їхня універсальність дозволяє казці зберігати впізнаваність незалежно від культурного контексту. По-друге, типовими є наративні моделі, що складаються з набору повторюваних структур: мандрівка, випробування, трансформація, винагорода, повернення. Ці моделі створюють послідовність подій, яка вже сама по собі має виховний та концептуальний зміст. По-третє, значну роль відіграють ціннісні опозиції — добро/зло, порядок/хаос, правда/обман, сила/слабкість. Завдяки ним текст структурує світ і допомагає читачеві орієнтуватися в моральних категоріях. По-четверте, важливою частиною є мовні та символічні засоби, серед яких часто трапляються формули («жив-був», «і став він...»), «вже було все втрачено, але...»), стереотипні описові конструкції, метафоричні моделі (світло як добро, темрява як зло) тощо.

Типологія казок є важливим інструментом аналізу фольклорного матеріалу, оскільки дозволяє реконструювати культурні моделі мислення, простежити відображення моральних норм і з'ясувати специфіку наративних структур. У фольклористиці запропоновано низку класифікацій, однак найбільш усталеним і продуктивним є поділ на магичні (чарівні), пригодницькі, соціально-побутові та міфологічні казки. Цю типологію розробляли М. Люті, Л. Дунаєвська, С. Мішанич, а також представники сучасної когнітивної та культурологічної фольклористики [8; 12; 33].

Такий поділ є не лише жанровим, а й концептуальним, оскільки кожен тип казки відображає певний спосіб організації досвіду та збереження ціннісних моделей, які формують моральний простір культури. Жанрові особливості визначають, які риси героїв будуть підкреслені, як вибудовується конфлікт і в яких образних схемах репрезентуються концепти «добра» та «зла». Тому розгляд казкової типології є необхідним етапом дослідження дихотомії «добро/зло» у міжкультурній перспективі.

Чарівні казки становлять ядро європейської казкової традиції і найповніше відображають архаїчні уявлення про світ, мораль, порядок і хаос. Саме цей тип найтісніше пов'язаний із формуванням універсальних сюжетних моделей: випробування героя, боротьба зі злом, допомога надприродних сил, справедлива нагорода.

До характерних рис магічних казок належать:

- інтенсивна взаємодія реального та надприродного світів: духи, чарівні істоти, перетілення, магічні речі;
- поляризація персонажів, коли добро й зло подаються максимально контрастно, що забезпечує чітку етичну рамку сюжету;
- структурна повторюваність, яка утворює композицію казки — пошук, випробування, допомога, перемога;
- образна символіка, у якій моральні константи втілюються у впізнаваних формулах (світло → добро, темрява → зло).

М. Люті підкреслює, що чарівна казка має «одновимірний» характер — тобто світ людей та світ фантастики не протиставляються, а перебувають у єдиній семантичній площині [33, pp. 25–37]. Це створює сприятливі умови для репрезентації моральних моделей у метафоричній формі. У межах цієї жанрової групи дихотомія добра і зла найвиразніша, що робить її особливо цінною для аналізу концептів моральної природи.

Наступну групу складають пригодницькі казки. Саме ці казки формуються навколо динамічного розвитку подій, мандрівок, небезпек і сміливих рішень героя. У них відчутно менше фантастичних елементів, а акцент зміщено на діяльнішу, активну модель героя, який перемагає завдяки винахідливості, відвазі й наполегливості.

У пригодницьких наративах:

- моральні категорії частіше виявляються не прямо, а через поведінку персонажів;
- ключовими цінностями є сміливість, стратегічне мислення, солідарність;

- конфлікт зазвичай будується не на метафізичній опозиції «добра і зла», а на зіткненні правильного та неправильного вибору, справедливості й несправедливості.

Хоча пригодницькі казки менш насичені архетипними структурами, ніж чарівні, вони однаково є носіями культурних моделей поведінки, що визначають бажані риси героя — кмітливість, чесність, готовність до ризику заради благородної мети.

Звернімось до соціально-побутових казок. Соціально-побутові казки відображають реальні стосунки, соціальні конфлікти і проблеми повсякденного життя: стосунки між бідними й багатими, чоловіком і дружиною, роботодавцем і працівником, членами громади. На відміну від чарівних казок, де мораль подається через універсальні символи, у побутових наративах моральний компонент виявляється у конкретних соціальних взаємодіях.

Характерні риси цього типу:

- сатиричність і гумор, спрямовані на висміювання негативних людських рис (жадібність, брехливість, лінощі, пихатість);

- побутовий реалізм, який робить моральні уроки ближчими до реальних життєвих ситуацій;

- етична спрямованість, що підкреслює чесність, працьовитість, винахідливість, справедливість.

Українська фольклористична традиція містить особливо багато соціально-побутових казок, у яких добродійність героя або його мудрість протиставляється несправедливості чи зловживанню владою [2, pp. 41–58]. Такі тексти не лише відображають моральні орієнтири громади, а й виконують функцію регуляції соціальної поведінки через гумор і народну іронію.

Міфологічні казки є найближчими до архаїчних вірувань і становлять важливий елемент міфопоетичної традиції. Вони зберігають уявлення про духів, демонічні сили, космічний порядок і небезпеки, які загрожують людині ззовні. Центральні мотиви цього жанру — боротьба з надприродним злом, відновлення рівноваги, очищення простору від хаосу.

До ознак міфологічних казок належать:

- поєднання казкового й міфологічного наративу;
- домінування тем страху, табу, сакральності;
- персоніфікація природних явищ;
- наявність демонів, зміїв, русалок, відьом, духів, лісовиків;
- структурна модель відновлення порушеного балансу.

Я. Ассман у дослідженні культурної пам'яті підкреслює, що міфологічні наративи зберігають найглибший шар уявлень про світобудову, де моральна опозиція «порядок — хаос» є фундаментальною і визначальною для культурної ідентичності [15]. Саме міфологічні казки демонструють тісний зв'язок моральних категорій із космічною структурою світу, що значно розширює розуміння витоків концепту «зло».

Українська та німецька народні казкові традиції належать до спільного європейського фольклорного простору, проте кожна з них зберігає власну систему образів, символів і моральних моделей, які сформувалися під впливом історичних, соціокультурних та світоглядних чинників. Незважаючи на спільну архаїчну основу, ці традиції демонструють відмінні способи репрезентації концептів «добра» і «зла», різні моделі поведінки героїв та альтернативні варіанти осмислення моральних конфліктів.

Українська казкова традиція характеризується тісним зв'язком із селянським світоглядом, культурою громади та етнічною системою взаємопідтримки. Для українського казкового світу типовим є домінування моральних цінностей, пов'язаних із людяністю, доброзичливістю, співчуттям і взаємодопомогою. Герой у таких казках часто є «маленькою людиною», яка перемагає не завдяки силі чи статусу, а завдяки кмітливості, щирості, працьовитості або моральній чистоті. Саме моральні якості визначають його право на успіх та нагороду [15]. Навіть у чарівних казках, де присутні надприродні істоти, вирішальним чинником є не магія як така, а внутрішня добродієвість героя. Традиційними стають образи помічників — тварин, старців,

духів природи, які реагують на моральну поведінку героя та допомагають йому саме за «правильні» моральні дії.

Німецька казкова традиція, у свою чергу, формувалася в умовах складної середньовічної правової та релігійної системи, що сприяло більш раціональному, дисциплінарному та нормативно орієнтованому трактуванню добра і зла. Казки братів Грімм, які стали основою сучасної німецької казкової канонічності, вирізняються суворішою структурою моральних уроків і більш чіткою причинно-наслідковою логікою [26]. Герой у німецьких казках повинен не лише бути чесним чи добрим, а й діяти в рамках соціально схвалених норм: проявляти дисципліну, відповідальність, витривалість, вміння планувати власні дії. На відміну від українських казок, де помічник часто з'являється, коли герой демонструє людяність, у німецькій традиції допомога залежить від виконання певних правил або морально-ритуальних приписів («Frau Holle», «Der Froschkönig»).

Попри відмінності, обидві традиції мають спільну рису — використання казкового світу як моделі морального простору, у якому втілюються уявлення народу про порядок, справедливість і соціальні норми. Герой у кожній із них перемагає не хаотично, а завдяки структурованому набору моральних і поведінкових характеристик, які вважаються еталонними в межах конкретної культури. У цьому сенсі казка виконує роль «культурного етичного коду», через який відтворюється система уявлень про добро, зло, належне та заборонене [35; 40].

Для української традиції характерною є гуманістична спрямованість та гнучкість моральних суджень, тоді як німецька демонструє більш «нормативний» тип моральності, де важливими є порядок, дисципліна та послідовність дій. Ці культурні розбіжності зумовлюють відмінні способи побудови сюжету, репрезентації персонажів та інтерпретації морального конфлікту, що безпосередньо впливає на формування концептів «добра» і «зла» в межах кожної традиції.

Таким чином, українська та німецька казкові традиції постають двома різними, але взаємодоповнювальними моделями моральної соціалізації, кожна з яких відображає базові світоглядні й культурні принципи власного етносу. Їхнє порівняння дозволяє виявити не лише контрастні особливості репрезентації морального вибору, а й універсальні елементи європейської казкової картини світу.

Архетипні образи посідають центральне місце в структурі казкової наративності, оскільки саме вони забезпечують сталу передачу культурних моделей поведінки та ціннісних орієнтирів. Незважаючи на міжкультурні відмінності, архетипи в українській та німецькій традиціях виконують схожі функції: вони структурують сюжет, визначають лінії морального вибору персонажів та формують уявлення про бажані або засуджувані моделі поведінки. У цьому сенсі архетипи виступають «носіями моралі», що закладають основу для формування культурної ідентичності [18; 33].

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Розглянувши теоретичні засади дослідження концептів і дихотомій у сучасній лінгвістиці, можна зробити висновок, що поняття концепту є однією з ключових категорій когнітивної та культурної лінгвістики, оскільки воно дозволяє простежити, як мова відображає досвід, знання, цінності та культурні моделі певної спільноти. Концепт постає не як проста словникова одиниця, а як багатовимірна ментальна структура, що поєднує когнітивні, емоційні, символічні й культурні компоненти. Саме тому він є центральним об'єктом аналізу в сучасній гуманітаристиці, яка наголошує на тісному взаємозв'язку мови, мислення та культури.

У межах першого розділу було встановлено, що концепти мають низку фундаментальних властивостей — ментальність, мовну номінацію, асоціативність, образність та культурну значущість. Ці характеристики дозволяють розглядати концепти не лише як елементи когнітивного простору, а

й як носії культурно зумовлених смислів, які формуються у процесі колективного досвіду. Завдяки цьому концепти стають засобом трансляції соціальних норм, моральних орієнтирів і традицій, а також механізмом структурування знань і упорядкування досвіду.

У цьому контексті особливого значення набуває розмежування універсальних та етноспецифічних концептів. Універсальні концепти, такі як «добро», «зло», «життя», «смерть», відображають загальнолюдський досвід та ключові сенси, притаманні більшості культур. Водночас етноспецифічні концепти виявляють своєрідність окремих культурних традицій, моральних систем і соціальних структур. Саме взаємодія цих двох типів концептів забезпечує динаміку міжкультурної комунікації та зумовлює відмінності в інтерпретації базових понять у різних мовних спільнотах.

Важливим результатом аналізу стало усвідомлення динамічного характеру концептів. Їхня структура не є сталою — вона змінюється під впливом соціальних трансформацій, культурних контактів, глобалізаційних процесів та комунікативних практик. Концепти можуть розширювати свою семантику, набувати нових асоціацій, символічних значень або переосмислюватися відповідно до актуальних культурних і соціальних реалій. Таким чином, концепт постає як жива когнітивна структура, що відображає стан культурної свідомості суспільства на конкретному етапі його розвитку.

Значну роль у формуванні концептів відіграють когнітивні моделі — схеми організації знань, що включають підконцепти, асоціативні мережі, прототипи та символічні структури. Ці моделі забезпечують когнітивну економію, дозволяють мовцям ефективно опрацьовувати інформацію та забезпечують цілісність комунікації. Важливо, що когнітивні моделі не лише структурують знання, а й формують уявлення про світ, визначаючи способи інтерпретації явищ і поведінкові очікування.

Одним із ключових механізмів формування концептів є метафоризація. Концептуальні метафори забезпечують перенесення значення між різними когнітивними сферами та сприяють створенню образних і символічних моделей

інтерпретації дійсності. Через метафори мовець отримує можливість зрозуміло описувати абстрактні явища, наповнювати їх емоційним і культурним змістом та узагальнювати життєвий досвід. Саме тому метафора є не просто стилістичним засобом, а фундаментальним когнітивним механізмом структурування концептів.

Особливе місце в теоретичній частині дослідження посідає дихотомія — поділ понять на протилежні пари, що структурують мислення та організують систему цінностей. Дихотомічні пари на кшталт «світло – темрява», «життя – смерть», «добро – зло» є універсальними культурними моделями, які виконують важливі когнітивні та етичні функції. Вони не лише допомагають класифікувати явища, а й задають систему оцінювання та визначають імпліцитні моральні орієнтири. З античних часів і до сучасності дихотомії відігравали важливу роль у філософії, культурі та мові, будучи засобом опису світу через контраст і взаємозалежність протилежностей.

У лінгвістичному аспекті дихотомії реалізуються передусім через антонімічні пари, які уточнюють значення слів та відображають ціннісно-оцінні структури концептів.

Антонімія допомагає виявити семантичні межі концептів, з'ясувати їхній когнітивний зміст і встановити внутрішні відношення між поняттями. Таким чином, дихотомії виступають не лише логічною категорією, а й глибинною когнітивною структурою, що організовує концептуальний простір мови.

Отже, у межах першого розділу було обґрунтовано, що вивчення концептів і дихотомій є необхідною передумовою для подальшого аналізу категорій «добро» та «зло» в українській і німецькій мовних картинах світу. Розуміння дихотомічної природи концептів створює теоретичне підґрунтя для подальшого зіставлення протилежних категорій «добро» і «зло», що є центральним об'єктом цього дослідження.

Таким чином, теоретичний аналіз концепту та дихотомії дає змогу усвідомити, що мова є не просто інструментом комунікації, а потужним механізмом відображення та моделювання реальності. Концепти виступають основними одиницями цього процесу, а дихотомії — ключовими структурами

організації смислів. З огляду на це подальше дослідження протилежних морально-етичних концептів у фольклорі й широкому культурному контексті стає логічним і необхідним продовженням теоретичної частини роботи.

РОЗДІЛ 2. РЕАЛІЗАЦІЯ ДИХОТОМІЇ ДОБРО/ЗЛО» У НІМЕЦЬКОМОВНОМУ КАЗКОВОМУ ДИСКУРСІ

2.1. Семантико-тематичні групи репрезентації концепту «добро»

Лексико-семантичний аналіз є одним із ключових інструментів у дослідженні концептів, оскільки саме через слова, сталі вирази й мовні формули виявляються глибинні ментальні моделі та культурні уявлення спільноти. У контексті казкового дискурсу це особливо важливо: казка не просто називає добро, а створює його мовно-образну структуру, через яку читач інтерпретує поведінку персонажів і засвоює певний моральний код. Тому вивчення лексико-семантичних засобів дозволяє визначити, яким саме чином у німецьких народних казках вибудовується позитивна оцінка, які риси вважаються нормативними та соціально схвалюваними, а також які моделі поведінки закріплені за «добром» на мовному рівні.

У німецькомовному казковому дискурсі, зокрема у збірці *Kinder- und Hausmärchen* братів Грімм, образ «добра» формується доволі стабільно та закономірно. Він ґрунтується на таких рисах, як сумлінність (*fleißig*), послух (*brav*), порядність (*recht, ehrlich*), доброзичливість (*gutherzig*), чистота як фізична, так і моральна (*rein*), а також відданість (*treu*). Характерною рисою німецької традиції є те, що добро не лише описується внутрішніми якостями персонажа, а й підтверджується його діями, які відповідають соціальним нормам і правилам поведінки. Таким чином, лексичні одиниці, що позначають добро, часто несуть нормативний, дисциплінарний або поведінковий відтінок.

Репрезентація концепту «добро» у німецькому казковому дискурсі тісно пов'язана з образом позитивного героя та системою допоміжних персонажів, які виконують функцію підтримки, захисту або нагороди. Саме персонажі-носії добра виступають осередками аксіологічних значень, а їхня мова, характеристики та дії стають підґрунтям для формування певних лексико-семантичних моделей. На підставі аналізованого корпусу казок братів Грімм

можна виокремити дві найбільші групи таких репрезентантів: (1) позитивні людські персонажі та (2) чарівні або надприродні помічники. Обидві групи мають свої типові лінгвістичні маркери, що дозволяє їх систематизувати. До першої групи належать позитивні герої як носії морально-етичного добра.

У німецькій казковій традиції позитивний герой найчастіше постає носієм таких характеристик, як доброта, чесність, водночас він є символом світла, чистоти й моральної непорочності. Типовими представниками цієї групи є Kind, Mädchen, Schwesterchen, Brüderchen, Prinz, Königssohn, а також трудолюбиві, чемні, віддані персонажі без титулів.

Одним із найстійкіших образів добра є фігура дівчини або дитини жіночої статі, що характеризується епітетами *lieb*, *fromm*, *rein*. Наприклад, у «Brüderchen und Schwesterchen» героїню змальовано так:

„Das Schwesterchen war so lieb und fromm.“ [54]

Епітети *lieb*, *fromm* утворюють семантичне поле моральної чистоти, що у класичних казках Грималь рівнозначне добру. Вони часто повторюються у формульних описах жіночих персонажів, формуючи стійку модель позитивної характеристики.

У казці «Schneewittchen» образ дівчини підсилено фігуративною метафорою чистоти:

„Ihre Haut war so weiß und rein wie Schnee.“ [63]

Ад'єктиви *weiß*, *rein* мають пряме та переносне значення, вказуючи не лише на фізичну красу, а й на етичну непорочність. Таким чином, формуються лексеми, які одночасно маркують і зовнішню, і моральну якість персонажа.

У казці «Der Wolf und die sieben jungen Geißlein» діти (*Geißlein*) змальовані як беззахисні та невинні:

„Die sieben Geißlein... waren noch jung und unschuldig.“ [57]

Лексема *unschuldig* є базовою для казкової репрезентації добра як природного стану істоти, не зіпсованої злом. Її семантика дозволяє вибудовувати опозицію: природне добро ↔ зовнішнє зло.

Особливим типом позитивного героя є персонаж, чия функція полягає у вірності та жертвності (наприклад, в казці «Der treue Johannes»). Тут позитивний герой не просто добрий — він самовідданий, що підсилює моральну цінність його дій. Наприклад:

„Er war so treu, dass er alles für den König wagen wollte.“ [56]

Лексема *treu* у казках братів Грімм вживається регулярно для позначення стійкої моральної якості. Це слово несе аксіологічне навантаження, пов'язане з моральним добром, і часто трактується як вищий рівень позитивної характеристики.

Другу групу вибудовують чарівні помічники як маркери метафізичного та надприродного добра.

У німецьких казках добро зазвичай виявляється через допомогу «зі сторони»: у вигляді чарівних істот, тварин, надприродних сил, що нагороджують морально «правильного» героя. Серед таких персонажів виділяються Frau Holle, феї (Fee), тварини-помічники (Helfertiere), магичні істоти (наприклад, золотий гусак, зачарований принц). У «Frau Holle» однойменна героїня виступає у ролі добродійної фігури, яка винагороджує чесних і карає нечесних. Її мовлення й дії мають семантику милосердя й ритуальної нагороди:

„Weil du so fleißig warst, sollst du nun mit Gold überzogen werden.“ [59]

Концепт Добро вербалізується через кольори. Золото у Гріммів — традиційний символ благословення, його поява у фіналі формує модель «добро, що дарує благо». А сама Frau Holle виконує функцію морального арбітра, втілюючи добро в його справедливому вимірі.

Феї та інші добрі духовні істоти об'єктивують концепт Добро. Їхня функція — нагородження добрих, захист слабких, сприяння чеснотам. У тих казках, де вони присутні, їх асоціюють з лексемами *hilfreich*, *gütig*, *gnädig*.

Тварини є важливими репрезентантами добра, бо в німецькій казковій традиції природа часто стоїть на боці героя. У казках вони виконують функції рятівників, порадників або чарівних істот.

У казці «Die goldene Gans» магiчна гусиня стає джерелом успіху героя, а її золотистість пов'язана з мотивом благословення:

„*Er fand eine goldene Gans, die ihm Glück bringen sollte.*“ [58]

Золотий колір, як зазначалось вище, формує семантичну парадигму добра як подарунку, добра як удачі.

Як свiдчить аналіз фактичного матеріалу, позитивні персонажі у Grimmів часто характеризуються стійкими формульними формулами, які повторюються у різних казках та утворюють лексико-семантичні групи концепту Добро. Наприклад:

- lieb — добро як природна м'якість, ніжність;
- fromm — добро як благочестя;
- rein / klar / hell — добро як чистота та світло;
- treu — добро як вірність;
- hilfsbereit / gütig — добро як допомога;
- unschuldig — добро як невинність;
- arm aber gut — модель «бідний, але добрий», притаманна соціальному фольклору.

Ці лексеми часто вживаються у ролі прикметникових груп у препозиції до іменників (das liebe Kind, das fromme Mädchen, der treue Diener), що створює стійкі словосполучення — своєрідні казкові кліше добра.

У межах німецького казкового дискурсу персонажі-репрезентанти добра формують два концептуальні рівні: моральний (людські герої) та метафізичний (чарівні помічники). Обидва рівні доповнюють один одного, формуючи цілісну систему репрезентації позитивних цінностей. У мовній площині добро передається через низку повторюваних лексем, які в різних творах набувають статусу формульних ознак: lieb, rein, treu, fromm, hell, gütig, hilfsbereit тощо.

Саме ці персонажі та їхні мовні характеристики стають підґрунтям для подальшого аналізу лексико-семантичних полів та моделювання дихотомії «добро/зло» у німецьких казках.

Лексико-семантична репрезентація концепту «добро» у німецьких казках базується на системі лексем із чітко вираженою позитивною аксіологією. У текстах казок братів Грімм добро концептуалізується через моральні якості героїв, їхні вчинки, мовні формули схвалення та образи світла, чистоти й гармонії. Ці лексеми не лише позначають позитивні риси, а й формують цілісну етномовну модель бажаної поведінки та морального ідеалу.

Ядром семантичного поля добра є моральні чесноти. Вони створюють основну систему цінностей казкового світу та описують риси, які отримують винагороду в сюжеті. Серед ключових слів: Güte, Treue, Mildtätigkeit, Aufrichtigkeit, Fleiß, Geduld, Demut.

У казці „Frau Holle“ героїня змальована через лексему „fleißig“ — працююча, що є важливим компонентом позитивної аксіології:

„Das Mädchen war fleißig und arbeitsam“ [59]

Працелюбність у німецькій культурній традиції постає як етична чеснота, що відкриває шлях до нагороди, тому ця лексема має чітко позитивний зміст.

У казці „Der treue Johannes“ ключовим концептом є “Treue” – вірність, яка осмислюється як найвища форма моральної відданості:

„Er war so treu, dass er sein Leben für den König geben wollte“ [56]

Лексичні одиниці *treu/ Treue* функціонують не лише як характеристика героя, а як структурний компонент сюжету, що визначає його долю.

У казці „Jorinde und Joringel“ з’являється лексема „redlich“ (чесний, порядний):

„Er war ein redlicher Jüngling“ [61]

Ця лексема підкреслює моральну чистоту героя, що робить його здатним до безкорисливого кохання та вірності.

Добро в казках Грімм завжди має активний характер: позитивний персонаж допомагає слабшому, рятує, захищає. Тут формуються семантичні мікрополя на основі слів *Hilfe, Barmherzigkeit, retten, befreien, trösten*.

У казці „Der Froschkönig“ принцеса спершу не проявляє доброти, але король навчає її морального обов'язку, використовуючи слово „halten“ у значенні виконувати обіцянку — ще один маркер етичної поведінки:

„*Was du versprochen hast, musst du auch halten*“ [55]

У казці „Hänsel und Gretel“ лексема „retten“ має ключову функцію у фінальній сцені:

„*Gretel sprang herbei und wollte ihren Bruder retten*“ [60]

Як свідчить приклад, лексема „retten“ формує образ активного добра — боротьби зі злом через визволення іншого.

У німецькому казковому дискурсі добро часто метафоризується через світло, блиск, чистоту, які виступають сенсорно-образними маркерами позитивного початку. Типові лексеми: hell, rein, weiß, klar, golden.

У „Schneewittchen“ домінують лексеми weiß, rein, schön, що описують не лише зовнішність, а й моральну чистоту дівчини:

„*Haut so weiß wie Schnee, Lippen so rot wie Blut*“ [63]

У символіці Грімів білий колір виступає маркером невинності та добра, а його повторюваність підсилює казкову опозицію.

У казці „Die goldene Gans“ добро маркується через „golden“ як символ щастя, удачі й благословення:

„*Er fand eine Gans mit goldenen Federn*“ [58]

Слово „golden“ переносить персонажа з побутового світу у сферу чарівного добра. Отже, лексеми з позитивним аксіологічним значенням формують потужний мовний інструментарій репрезентації концепту «добро» у німецьких казках. Вони:

- творять моральний портрет позитивного героя;
- задають ціннісні орієнтири (вірність, працьовитість, чесність);
- маркують добрі вчинки (допомога, співчуття, рятування);
- створюють світло-образну естетику добра через символіку кольорів.

Герой постає добрим не лише через свої дії, але й через мовну структуру опису, де окремі лексеми формують стійкі аксіологічні моделі. Концепт «добро»

у німецьких казках репрезентується не окремими лексемами, а цілими семантичними полями, які утворюють складну ціннісну структуру казкового світу. Ці поля відображають моральні, емоційні, соціальні та візуально-символічні характеристики добра. У текстах казок братів Грімм добро функціонує як цілісний культурний конструкт, який має три ключові семантичні сфери: морально-етичну, фізично-візуальну та соціально орієнтовану. Кожна з них має власні мовні маркери та власні моделі інтерпретації героя і його поведінки.

Ядром концептуальної системи добра, яка зосереджується на моральних категоріях, ми вважаємо морально-етичне поле (*treu, redlich, gutherzig, mild, geduldig, fleißig, aufrichtig, gehorsam*). Лексеми цього поля описують характер, а не зовнішність героя, тому є визначальними для казкової жанрової моделі, де «добрий» — це перш за все морально досконалий. Наприклад:

„Er war so treu, dass er alles für seinen Herrn opfern wollte“ [56]

„Die eine war fleißig und hilfsbereit“ [59]

Приклади свідчать, що моральна чеснота тут безпосередньо пов'язана з винагородою, що підтверджує нормативний характер цього семантичного поля.

Семантичне поле добра об'єктивується через візуальне сприйняття. У німецькому казковому дискурсі добро часто маркується через образи світла, білизни, блиску — атрибути чистоти, невинності та гармонії (*hell, rein, weiß, golden, schön, klar, glänzend*). Це поле містить сенсорні маркери, які допомагають читачеві миттєво розпізнати позитивного персонажа. Наприклад:

„Schneewittchen war das schönste Kind auf der Welt, mit Haut so weiß wie Schnee“ [63]

„Er fand eine Gans mit goldenen Federn“ [58]

Як видно з прикладів, лексеми *weiß* та *schön* репрезентують архетипову чистоту й наївність, золотий колір символізує не лише матеріальну цінність, а й «божу» внутрішню обраність героя. Світло як концепт добра має універсальний характер і створює сильну емоційно-естетичну опозицію темряві — символу зла.

Наступне, соціально орієнтоване поле добра створюють лексичні одиниці, що спрямовані на допомогу, співчуття, солідарність. Це поле пов'язане з взаємодією персонажів, вчинками, що підтримують порядок і гармонію у світі казки. Такі лексеми входять до цієї групи: *helfen, retten, beschützen, befreien, teilen, geben, Barmherzigkeit, Mitgefühl*. Розглянемо на прикладах:

„*Gretel wollte ihren Bruder retten*“ [60]

„*Der Jäger wollte die Großmutter und das Kind befreien*“ [59]

Усі три поля взаємодіють між собою, створюючи стійку модель, у якій добро завжди винагороджується, візуально вирізняється та проявляється через вчинки. Ці семантичні поля формують у німецькомовному казковому дискурсі багатовимірну структуру добра, де:

- моральні чесноти визначають внутрішню природу героя;
- візуально-світлові характеристики забезпечують миттєву ідентифікацію добра;
- соціально орієнтовані дії показують активну, дієву форму добра.

Репрезентація концепту «добро» у німецьких казках реалізується не лише на рівні окремих лексем чи семантичних полів, а й через систему усталених мовних засобів. Стилiстичні прийоми – епітети, порівняння, повтори та формульні характеристики – утворюють впізнаваний казковий стиль, у якому добро постає через емоційно підсилені, символічно навантажені мовні конструкції. Ці засоби не лише створюють образ позитивного героя, але й забезпечують стабільну взаємодію між концептами добра та зла.

Епітети як ключовий засіб аксіологічної характеристики добра у німецьких казках виконують функцію ціннісного маркування персонажа. Вони одразу вказують на його моральні чи візуальні якості. Найчастіше вони описують красу, чистоту, доброту, смирення чи працьовитість героя (*schön, gut, rein, golden, fromm, fleißig, liebevoll, treu*). Наприклад:

„*Schneewittchen war schön, zart und rein wie der Schnee*“ [63]

„*Das Mädchen war fleißig und hilfsbereit*“ [59]

У наведених прикладах епітети підкреслюють чистоту та ідеальність, маркують морально-поведінкове добро. Таким чином, епітети виконують

функцію швидкого аксіологічного сигналу: за кілька слів читач одразу розпізнає «свого» героя.

Порівняння як засіб символічного підсилення образу добра слугують інструментом міфологізації героя: добро порівнюється зі світлом, снігом, природними явищами, тобто з елементами традиційного сакрального символізму (so weiß wie Schnee, so rein wie Licht, schön wie die Sonne.). Наприклад:

„*Haut so weiß wie Schnee, Lippen so rot wie Blut*“ [63]

„*Jorinde war schön wie die helle Morgensonne*“ [61]

У цих прикладах порівняння формують архетипний образ чистоти, вразливості та моральної краси, а також виконують функцію позитивної візуальної характеристики. Отже, порівняння у німецьких казках не просто прикрашають мову — вони виконують роль символічного маркера добра, співвідносячи героя з позитивними природними й сакральними образами.

Аналізуючи жанрову традицію, ми не можемо не звернути увагу на формульні характеристики героя. Брати Грімм, опрацьовуючи народні тексти, зберегли низку стандартних формул, якими традиційно позначають добрих персонажів. Ці формули — усталені синтаксичні та семантичні шаблони, що автоматично викликають у свідомості читача певну модель поведінки.

Типові формули для «доброго героя»: “ein gutes, frommes Mädchen”, “das treue Herz”, “der gute Königssohn”, “ein armes, aber frommes Kind”. Наприклад:

„*Sie waren ein armes, aber gutes Geschwisterpaar*“ [60]

„*Der gute Königssohn*“ [56]

Ці формули виконують подвійну функцію:

- етикетну, позначаючи персонажа як «типово доброго»;
- структуротворчу, вписуючи текст у традиційну модель народної казки.

Мовні засоби репрезентації добра у німецьких казках утворюють цілісну стилістичну систему, яка працює на створення впізнаваного позитивного образу. Епітети, порівняння, повтори та формульні характеристики забезпечують сталість і сакралізованість концепту «добро», підсилюють його емоційний та

аксіологічний ефект, формують культурно усталений образ позитивного героя — чистого, світлого, відданого, працюючого та милосердного.

Аналіз семантико-тематичних груп репрезентації концепту «добро» у корпусі казок Братів Грімм показує, що цей концепт має багатовимірну структуру, яка охоплює моральні, візуально-символічні та соціально-діяльні аспекти.

Таким чином, німецькомовний казковий дискурс представлений як структурована система репрезентації добра, де кожен мовний засіб, від лексеми до формули, працює на створення цілісного позитивного образу. Добро завжди поєднує внутрішню моральність із зовнішніми проявами світла та соціальної активності, формуючи культурно закріплену модель поведінки та цінностей.

2.2. Семантико-тематичні групи репрезентації концепту «зло»

Концепт «зло» у німецькій казковій традиції братів Грімм репрезентується, насамперед, через систему персонажів, які втілюють різні форми небезпеки, агресії, підступності й моральної девіації. Їх можна умовно поділити на три групи: зооморфні носії зла, антропоморфні та демонічні постаті, а також соціально девіантні персонажі. Таке групування дозволяє простежити, як у казковому дискурсі формується стійка модель злого героя, а також виявити домінантні способи його мовної репрезентації.

У казках братів Грімм тварини часто отримують антропоморфізовані риси, але водночас зберігають символічну семантику, властиву фольклорній традиції. Найчастіше носіями зла виступають вовк (Wolf) і меншою мірою лисиця (Fuchs) або інші хижі тварини. Вовк традиційно уособлює хижацтво, обман і загрозу для слабких персонажів — дітей, кіз, дівчат.

У казці «Rotkäppchen» вовк описаний як істота, яка мислить і діє стратегічно, поєднуючи агресію та хитрість. Він не просто нападає, а вміє вдавати дружелюбність, вступати в діалог і маніпулювати. Характерною є сцена розмови з дівчинкою:

„Der Wolf dachte bei sich: Das junge, zarte Ding, das ist ein fetter Bissen...“ [62]

Тут поєднуються два важливі маркери зла: прагнення до поїдання («fetter Bissen») та агресивна внутрішня мотивація («dachte bei sich»). Зооморфний персонаж мислить категоріями хижака, чим підсилює страх дитини-читача.

Інший приклад зооморфної репрезентації зла — казка «Der Wolf und die sieben jungen Geißlein». Вовк виступає в ролі обманщика, який намагається проникнути до будинку козенят, наслідуючи голос матері. Його стратегія — це комбінація хитрості, голосового маскування та фізичної сили:

„Der Wolf aber ging fort, kaufte sich Kreide und fraß sie, damit seine Stimme weich würde.“ [57]

Вовк тут цілеспрямовано модифікує власний голос, що підкреслює інтелектуалізовану підступність, а не просто інстинктивну агресію. У цих персонажах концепт «зла» репрезентовано через зооморфну хижість → хитрість → фізичну загрозу.

У деяких казках фігурує лисиця (Fuchs) — менш виражений, але традиційний символ підступності. Хоча серед обраних текстів лисиця (Fuchs) не виконує провідної ролі, у розширеному корпусі казок братів Грімм вона часто репрезентує інтелектуальне, лукаве зло, протиставлене «грубому» вовчому. Отже, зооморфні персонажі формують стійкий шар фольклорної моделі зла, що передається через мотив поїдання, обману та переслідування.

Друга група — це персонажі, які поєднують людські риси з надприродними або демонічними характеристиками. Найяскравішими серед них є відьми (Hexe) та чаклунки (Zauberin), які втілюють магічну форму зла, побудовану на руйнуванні, прокльонах і трансформації світу.

У казці «Hänsel und Gretel» відьма — це центральний фігуральний репрезентант зла, який поєднує дві ознаки: зовнішню старість і внутрішню жорстокість. У тексті відьма описана через епітет „böse“, який уже став формульним. Наприклад:

„Da kam eine alte Frau aus dem Häuschen heraus... Sie war aber eine böse Hexe.“ [60]

„Hänsel, steck den Finger heraus, ich will fühlen, ob du bald fett bist.“ [60]

Важливим є те, що відьма уособлює перевернуту, антиматеринську фігуру: замість захисту — поїдання, замість догляду — ув'язнення. Це зміцнює семантику абсолютного, майже демонічного зла.

У казці «Jorinde und Joringel» чаклунка (Zauberin) володіє владою над простором і людьми, перетворюючи їх на птахів:

„Sie war eine Zauberin und konnte sich in eine Katze oder eine Eule verwandeln.“ [61]

У цьому прикладі зло постає у формі магічної влади, маніпуляції тілом та долею інших. Здатність змінювати форму підкреслює її плинність, здатність проникати у будь-який простір, що викликає екзистенційний страх.

Третю групу становлять персонажі, чия злісність має соціально-ієрархічний характер. Це не хижакі й не чаклунки, а ті, хто має владу, але використовує її всупереч моралі. Найтиповіший приклад — королева-мачуха зі «Schneewittchen», яка поєднує ревності, нарцисизм і владу. У тексті мачуха описується через ключову формулу:

„Die Königin war stolz und übermütig und konnte nicht leiden, daß jemand schöner sein sollte als sie.“ [63]

Її зло - це моральне зло, засноване на заздрості й готовності вбити заради збереження влади та краси. Її прямиий наказ мисливцю:

„Bring mir die Lunge und die Leber als Wahrzeichen.“ [63]

Тут демонструється деспотична влада, що перетворює іншого на об'єкт. Це вже не тваринна агресія, а раціонально сплановане вбивство, тобто найвища форма злого умислу. Розглянемо інші соціально девіантні персонажі з аналізованого корпусу казок. До них належать:

- мачуха у «Brüderchen und Schwesterchen», яка свідомо переслідує дітей;
- фігури грабіжників чи розбійників у ширшому корпусі, які виступають носіями кримінального зла.

В результаті аналізу казкового дискурсу ми дійшли висновку, що репрезентація зла в німецьких казках має багаторівневу структуру. До неї належать:

- зооморфні персонажі — хижацтво й інстинктивне зло;
- антропоморфні/демонічні — магічне, прицільне, «свідоме» зло;
- соціально девіантні — зло влади та егоцентризму.

Усі вони реалізуються через стале ядро лексем: böse, List, Gewalt, fressen, töten, що і формує лексико-семантичну групу концепту «зло».

У німецьких казках братів Грімм концепт «зло» формується насамперед через лексеми з чітко вираженим негативним аксіологічним значенням. Лексичний рівень тексту відіграє ключову роль у конструюванні образу злого персонажа, адже саме вибір дієслів, іменників та прикметників задає оцінну перспективу оповідача й програмує читача на сприйняття героя як небезпечного, підступного або морально зіпсутого. Для казок характерна формульність і повторюваність таких мовних одиниць, що створює стійку лексико-семантичну групу, пов'язану з концептом зла.

У межах аналізу виділяємо чотири основні семантико-тематичні групи лексем:

1. лексеми агресії й насильства;
2. лексеми підступності та обману;
3. лексеми фізичної та моральної потворності;
4. оцінні лексеми загального негативного значення.

Для німецької казкової традиції характерна підвищена активність дієслів, що позначають знищення, напад, завдання фізичної шкоди. Найчастіше зустрічаються fressen, verschlingen, töten, packen, auffressen, zerreißen, які відображають фізичну природу зла та його агресивний характер. Звернімось до прикладів.

У казці «Rotkäppchen» вовк, який уособлює хижацьке зло, характеризується через дієслова, пов'язані з поїданням жертви:

– «*der Wolf... fraß die Großmutter*» [62] — дієслово *fressen* маркує хижака, який бачить у людині здобич;

– «*und verschlang das Rotkäppchen in einem Bissen*» [62] — *verschlingen* підкреслює моментальність, неконтрольовану жорстокість.

Подібна семантика спостерігається у казці «*Der Wolf und die sieben jungen Geißlein*»:

– «*der Wolf... packte das jüngste Geißlein*» [57]

– «*und fraß sie alle mit Haut und Haar*» [57]

На основі прикладів ми можемо констатувати, що дієслово *packen* створює образ нападу, фізичного утримання, а усталена формула *mit Haut und Haar* підсилює семантику абсолютного знищення.

Казка «*Hänsel und Gretel*» демонструє агресивне зло у вигляді людожерських намірів відьми:

– «*die Hexe wollte Gretel töten*» [60]

– «*sie wollte Hänsel braten und verschlingen*» [60]

У цих прикладах дієслово *töten* прямо позначає намір убити, а поєднання дієслів *braten* + *verschlingen* надає злomu наміру побутової, звичної для відьми форми, що посилює жахливість. Таким чином, дієслова агресії формують семантичне поле фізично-руйнівного зла. Вони створюють образ злого персонажа як активного нападника, котрий існує поза моральними обмеженнями.

Другу семантико-тематичну групу концепту «зло» становлять лексеми зі значенням хитрощів, зрадливості, маніпуляції. До цієї групи належать такі лексичні одиниці: *List*, *Arglist*, *Trug*, *betrügen*, *verstellen*, *heucheln*, *täuschen*. Розглянемо на прикладах:

– «*der Wolf brauchte nur ein wenig List*» [62]

– «*er stellte seine Stimme ganz fein*» [62]

У казці «*Rotkäppchen*» вовк не лише хижак, а й майстер обману. Лексеми *List* та *verstellen* (маскувати, змінювати) прямо вказують на обман.

У казці «*Schneewittchen*» мачуха-королева втілює морально-етичне зло через підступність:

– «*die Königin sann auf Arglist*» [63]

– «*sie betrog das Mädchen mit dem Apfel*» [63]

У представленому прикладі лексична одиниця *Arglist* означає злу, свідому, навмисну хитрість, а дієслово *betrügen* акцентує увагу на моральній зіпсутості її дій.

Указці «*Der treue Johannes*» мотив обману зустрічається у змальовуванні ворогів короля:

– «*die Räuber wollten den König überlisten*» [56]

Як свідчить приклад, негативний контекст створює лексема *überlisten* («перехитрити»). Ця підгрупа лексичних одиниць підкреслює інтелектуальний аспект зла, а саме зло здатне планувати, приховувати свої наміри та маніпулювати іншими.

У казках Грімм негативний персонаж часто маркований зовнішньою потворністю, що слугує символом внутрішньої темряви. Типовими лексемами фізичної та моральної потворності виступають: *hässlich*, *garstig*, *boshaft*, *alt*, *verwittert*, *greulich*, *krumm*, *dürr*. Звернімось до прикладів.

У казці «*Hänsel und Gretel*» відьма описана через негативні зовнішні та вікові ознаки:

– «*eine alte, garstige Hexe*» [60] — *garstig* позначає не просто неприємність, а морально відразливу сутність;

– «*sie war häßlich und hatte rote Augen*» [60] — *häßlich* і фізичні деталі підсилюють образ відрази.

У казці «*Jorinde und Joringel*» чаклунка описується як демонічно спотворена:

– «*eine alte Zauberin, nicht halb Mensch*» [61] — формула «не наполовину людина» позначає межовість, інобуттєвість;

– «*runzlig und verwittert*» [61] — прикметники, пов'язані зі старінням і руйнуванням.

У казці «*Frau Holle*» негативна сестра описується через прикметники моральної потворності:

– «*das faule Mädchen*» [59] — прикметник *faul* у казці не просто характеристика поведінки, а осудний моральний дефект.

Ці лексеми формують символічний код: зовнішня деформація дорівнює внутрішньому злу.

Окрему групу становлять лексеми загального негативного значення, які безпосередньо позначають зло: *böse*, *Bosheit*, *Unheil*, *Grausamkeit*, *schlecht*, *frevelhaft*, *abscheulich*. У казках ці лексеми часто входять до сталих формул, наприклад у казці «*Rotkäppchen*»:

– «*der böse Wolf*» [62] де лексема *böse* створює формульний епітет, постійний атрибут персонажа.

У казках «*Schneewittchen*» та «*Brüderchen und Schwesterchen*» лексема *böse* вживається протягом усього тексту й задає оцінну рамку:

– «*die böse Königin*» [63]

– «*die böse Stiefmutter*» [60]

– «*ihre Bosheit kannte keine Grenzen*» [63] — іменник *Bosheit* об'єктивує зло як сталість характеру.

У казці «*Der Wolf und die sieben jungen Geißlein*» лексична одиниця *Grausamkeit* підсилює емоційну інтенсивність негативної оцінки:

– «*die Grausamkeit des Wolfes*» [57]

Всі ці лексеми формують узагальнювальне поле негативної аксіології. Вони не описують конкретні дії, а закріплюють за персонажем постійну злочинну або порочну природу. Лексеми з негативним аксіологічним значенням відіграють фундаментальну роль у структуруванні концепту «зло» у німецьких казках. Вони:

- формують модель світу, де зло марковане мовно та легко розпізнається;
- створюють чіткі семантичні онтологічні категорії: зло фізичне, інтелектуальне, моральне та символічне;
- забезпечують повторюваність і впізнаваність казкових мотивів;
- посилюють виховну функцію тексту через однозначну негативну оцінку поведінки персонажів.

У німецьких народних казках, зафіксованих братами Грімм, концепт «зло» структурується через низку стабільних семантичних полів, які формуються за допомогою лексичних, образних і сюжетних засобів. Йдеться про моделі, що повторюються у різних текстах і репрезентують різні аспекти злого початку: фізичне руйнування, моральну зіпсутість, магічно-демонічну природу та соціально девіантну поведінку. Таке багатовимірне структурування концепту забезпечує цілісність казкового світогляду та підсилює виховний потенціал тексту. У межах аналізу виокремлюємо чотири провідні семантико-тематичні поля:

1. фізично-агресивне зло;
2. морально-етичне зло;
3. демонічне / магічне зло;
4. соціально девіантне зло.

Кожне з цих полів має власні типові персонажі, лексеми та стійкі моделі поведінки.

Перше поле пов'язане з насильством, загрозою життю й тілесною шкодою. Основні репрезентанти — хижі тварини (Wolf), людоджерські істоти (Hexe), а також персонажі, які використовують фізичну силу для завдання шкоди.

Типові дії та лексеми: fressen, verschlingen, töten, packen, zerreißen, auffressen. Зло в межах цього поля сприймається як стихійна небезпека, що загрожує фізичному існуванню дитини чи слабого персонажа. Воно не має моральних мотивацій — лише інстинкт.

Наступне семантико-тематичне поле охоплює дії, спрямовані не на фізичне знищення, а на підрив моральних норм, зраду, маніпуляцію й умисну шкоду. Тут ключовими є хитрість, ревність, заздрість, корисливість. До характерних лексем належать такі, як List, Arglist, Trug, betrügen, verstellen, sündigen, Bosheit, Neid. Основними репрезентантами виступають мачуха / королева («Schneewittchen»), лицемірні або ледачі родичі («Frau Holle»), нечесні персонажі («Der treue Johannes», розбійники).

Третє семантико-тематичне поле охоплює персонажів і явища, що виходять за межі людської природи: відьми, чаклуни, перевертні, демонічні істоти. Зло тут має надприродний, містичний характер. Типові лексеми: Hexe, Zauberin, Zauber, verwünschen, verwandeln, Bann, Zauberkraft. У цьому полі зло виникає як порушення природного порядку, межі між світами. Магія проявляється як інструмент контролю та домінування над беззахисним.

Останнє семантико-тематичне поле включає персонажів, чия поведінка виходить за межі соціальних норм: зловживання владою, несправедливість, жорстокість, порушення етичних правил. Типові лексеми: böse Stiefmutter, Königin, Ungerechtigkeit, Grausamkeit, Machtmissbrauch, Räuber. Репрезентанти: мачухи («Schneewittchen», «Brüderchen und Schwesterchen»), королеви-деспотки, розбійники, жорстокі батьківські фігури. Це поле репрезентує людську, суспільно зумовлену форму зла, коли джерело небезпеки полягає у порушенні соціальної гармонії. Виходячи з результатів аналізу, можна зазначити, що:

1. Концепт «зло» має багатокомпонентну структуру, де фізичний, моральний, магічний і соціальний виміри тісно переплетені.
2. Фізично-агресивне зло проявляється через дії нападників (вовків, відьом) і репрезентує прямий тілесний ризик.
3. Морально-етичне зло виражене через хитрість, зраду, заздрість і маніпуляцію.
4. Магічне зло демонструє інобуттєвість і надприродний контроль над людьми.
5. Соціально девіантне зло показує зловживання владою й порушення соціальних норм людьми, які займають високий статус.
6. Усі поля разом формують цілісний культурний концепт, який спрямований на виховання моральної чутливості й уявлення про добро та зло в межах народної традиції.

Репрезентація концепту «зло» в німецьких народних казках демонструє системність, стабільність та повторюваність мовних засобів. У межах текстів братів Грімм формуються сталі моделі опису негативних персонажів, що включають набір епітетів, дієслів агресії, формульних характеристик та зооморфно-метафоричних образів. Сукупність цих засобів забезпечує

впізнаваність архетипних фігур зла — вовка, відьми, злої мачухи, чаклунки чи хижого звіра.

Розглянемо детально основні групи мовних засобів, за допомогою яких у казках конструюється образ зла, а саме епітети, агресивні дієслівні конструкції, формульні повтори та метафорично-символічні образи.

Епітети, як ключовий інструмент створення негативної аксіології, виконують функцію швидкого й однозначного маркування персонажа як злого. У казковому наративі вони нерідко стоять перед власним ім'ям або роллю персонажа, формуючи стійку формулу «злий + X», яку читач відразу розпізнає. Такими маркувальними лексемами виступають

Стандартні епітети: «*der böse Wolf*», «*die böse Stiefmutter*», «*die garstige Hexe*». Найпоширенішим є прикметник *böse*, що слугує універсальним показником зла:

- „*der böse Wolf*“ у казці «*Rotkäppchen*» з'являється вже на початку фабули, формуючи загрозливий фон:

„*Da begegnete ihr der böse Wolf...*“ [62]

- У казці «*Der Wolf und die sieben jungen Geißlein*» його функція посилюється через багаторазове повторення:

„*Hütet euch vor dem bösen Wolf*“ [57]

Цей епітет не потребує додаткових описів — він сприймається як усталений символічний знак небезпеки.

Концепт «зло» характеризується епітетами фізичної або моральної огидності. До опису відьми чи злої жінки часто додаються прикметники, що підсилюють їхню негативність. Звернімось до прикладів.

- „*eine garstige, böse Hexe*“ у «*Hänsel und Gretel*» [60]

Слова *garstig*, *böse* конструюють подвійне негативне поле — фізичної огидності й моральної зіпсутості.

У казці «*Jorinde und Joringel*» чаклунка описана як надприродне зло:

„*sie war eine alte Zauberin, die alles Böses im Sinn hatte*“ [61]

У казці «Schneewittchen» королева отримує характеристику „die böse Königin“, що підкреслює не лише її характер, а й соціальний статус, який використовується для зла:

„*die böse Königin sprach...*“ [63]

Таким чином, епітети дозволяють маркувати персонажа без довгих пояснень.

Другий ключовий механізм репрезентації зла — вживання дієслів, пов'язаних з насильством, нападом, руйнуванням або обманом. На відміну від прикметників, дієслова створюють динамічну, активну модель зла. Наприклад дієслова дії: *fressen*, *verschlingen*, *töten*. Ці дієслова найчастіше пов'язані зі зооморфними носіями зла, особливо з вовком. Розглянемо приклади: У казці «Rotkäppchen» він

„*fraß die Großmutter in einem Happen*“ [62]

У казці «Der Wolf und die sieben jungen Geißlein»:

„*Der Wolf verschlang die Geißlein...*“ [57]

У казці «Schneewittchen» королева дає наказ:

„*Du sollst sie töten und mir Lunge und Leber als Beweis bringen*“ [63]

Як свідчать приклади, ці дієслова підкреслюють хижість та невідворотність небезпеки, а дієслово *töten* демонструє людське, свідоме зло (на відміну від інстинктивної агресії вовка).

Другу групу формують дієслова, які визначають підступні дії, такі як *betrügen*, *verstellen*, *anlocken*. У відьми або злої королеви зло часто проявляється через хитрість, маніпуляцію:

У казці «Hänsel und Gretel» відьма „*stellte sich freundlich*“, щоб обманути дітей [60].

У казці «Rotkäppchen» вовк „*betrügte das Rotkäppchen, indem er ihre Stimme nachmachte*“ [62].

У казці «Schneewittchen» королева „*verkleidete sich dreimal, um das Mädchen zu vernichten*“ [63].

Таким чином, дієслова агресії й підступності формують «поведінковий портрет» злого персонажа.

У казках повтор — це не лише стилістичний прийом, а й спосіб укріплення архетипу. Формульні характеристики означають, що слухач/читач має впізнати певний тип персонажа зла за стандартною мовною формулою.

У казці «Der Wolf und die sieben jungen Geißlein» епітет „*der böse Wolf*“ повторюється понад десять разів [57].

Повтор слугує для постійного нагадування про загрозу. Так, наприклад, у казці «Schneewittchen» формулювання *die böse Königin* повторюється протягом усього тексту й функціонує як усталений фольклорний архетип [63].

У казці «Hänsel und Gretel» слово Нехе вживається 15 разів, причому часто в зв'язці „*die böse Hexe*“, що перетворює його на семантичний ярлик [60].

Повтор дозволяє сконцентрувати увагу не на розвитку характеру, а на стабільній функції персонажа в структурі казки.

У казках братів Грімм зло часто постає через метафоричні або зооморфні образи, що символізують загрозу, темряву, хижість або руйнування. У низці текстів людина описується через риси тварини:

У казці «Schneewittchen» королеву порівнюють із хижакком у контексті полювання на дівчину:

„*Sie lauerte wie ein Tier auf ihre Beute*“ [63].

У казці «Hänsel und Gretel» відьма діє як хижак, який «відгодовує здобич»:
„*Sie wollte das Kind mästen wie ein Schwein*“ [60].

У німецьких народних казках зло часто асоціюється з темрявою. Наприклад: „*Ein Dunkel legte sich über das Land, wo sie hauste*“ [61]. Темрява стає маркером магічного, демонічного зла.

Виходячи з результатів аналізу фактичного матеріалу, ми можемо констатувати, що типовими мовними засобами репрезентації зла у казках братів Грімм є:

- епітети, що маркують персонажа як злого вже на рівні характеристики;

- агресивні дієслова, які надають динамічності та демонструють поведінкові прояви зла;

- формульні повтори, які створюють фольклорні моделі архетипів;

- метафори й зооморфні образи, що поглиблюють семантику загрози та демонічності.

Ця система забезпечує не лише художній ефект, але й концептуалізацію «зла» як складного, багаторівневого явища в німецькій фольклорній традиції.

Аналіз німецьких народних казок братів Грімм засвідчив, що концепт «зло» формується як складна багаторівнева структура, у якій персонажі та лексеми взаємодіють для створення стійкого семантичного поля негативності. Мовні та сюжетні механізми репрезентації зла виявляють високий ступінь регулярності, повторюваності та символічної насиченості, що дозволяє говорити про сформовану лексико-семантичну групу, яка забезпечує **вияв** злого персонажа незалежно від казки.

Слід також зазначити, що, по-перше, образ зла конструюється через три групи персонажів-репрезентантів:

- зооморфних (насамперед вовк), які уособлюють хижацтво, фізичну загрозу, інстинктивну агресію;

- антропоморфних та демонічних (відьми, чаклунки), що репрезентують магічне, інтенційне та цілеспрямоване зло, пов'язане з маніпуляцією, перетворенням і посяганням на тілесність;

- соціально девіантних персонажів (мачухи, королева зі «Schneewittchen»), де зло набуває морально-етичного виміру та виявляється у зловживанні владою, нарцисизмі, заздрості й свідомому замислі на вбивство.

Таке персонажне розмежування показує, що у казках Грімм зло не є однорідним: воно варіюється від інстинктивно-агресивного до раціонально-планованого, від природного до соціально-ієрархічного. Це різноманіття відображається у мові текстів і формує стійкі моделі фольклорного зла.

По-друге, важливим інструментом конструювання концепту є лексеми з негативним аксіологічним значенням, які утворюють цілісну й продуктивну

семантико-тематичну групу. На основі аналізу виокремлено чотири її ядрові зони:

1. лексеми агресії й насильства (*fressen, verschlingen, töten, packen*), що створюють образ руйнівної, тілесно загрозової сили та підкреслюють фізичну природу зла;
2. лексеми підступності й обману (*List, Arglist, betrügen, täuschen*), які акцентують інтелектуальний, стратегічний характер злочинних дій, властивий як вовку, так і королеві-мачусі;
3. лексеми фізичної та моральної потворності (*hässlich, garstig, verwittert, boshaft*), що виконують символічну функцію: зовнішня деформація або «анормальність» репрезентує внутрішню зіпсутість;
4. оцінні лексеми загальної негативності (*böse, Bosheit, Unheil, grausam*), що формують основне концептуальне ядро й виступають у ролі сталих епітетів («böser Wolf», «böse Hexe»).

Узагальнюючи наголосимо, що семантико-тематичні групи, які репрезентують концепт «зло» у німецьких казках, поєднують повторювані персонажні моделі та систему негативно маркованих лексем, які в сукупності формують стабільну структуру фольклорної аксіології. Зло в цих текстах завжди активне, мотивоване, наділене силою впливу та здатністю до руйнування — фізичного, морального або соціального. Саме завдяки цій структурованості воно легко впізнаване читачем і виконує в казці важливу дидактичну функцію, стаючи антагоністичним полюсом у моделі «добро — зло».

2.3. Когнітивні моделі протиставлення дихотомії «добро/зло» у німецьких казках

Протиставлення «добро/зло» є однією з центральних категорій у німецьких казках, оскільки саме через нього формується сюжетна динаміка, характери персонажів та морально-етичні уроки. У казках братів Грімм ця опозиція

реалізується через декілька структурних моделей, які включають антагоністичні пари, контрастні образи та взаємодію між позитивними й негативними силами.

Однією з основних когнітивних моделей є протиставлення героя та антагоніста. Герой у німецьких казках зазвичай представлений як морально чистий, активний у своїх вчинках і здатний протистояти небезпеці, тоді як антагоніст – це носій хаосу, злоби або шкоди. Наприклад, у казці „Rotkäppchen“ [62] червона шапочка і її бабуся уособлюють добро, тоді як вовк постає як втілення загрози та злої сили. Вовк прагне обманути героїв і завдати їм шкоди, що створює драматичне напруження і визначає подальший сюжет.

У казці „Hänsel und Gretel“ [60] брат і сестра стають героями, які протистоять злу у вигляді відьми, що намагається їх з'їсти. Тут структура «герой ↔ антагоніст» забезпечує логіку дії: випробування і протистояння формують сюжет і моральний урок казки.

Друга когнітивна модель протиставлення – це взаємодія допомоги та загрози. У багатьох казках герой отримує підтримку від чарівних істот або об'єктів, що уособлюють добро, і водночас стикається з небезпекою, яку символізує зло. Так, у казці „Frau Holle“ [59] головна героїня, яка працює сумлінно і допомагає іншим, отримує винагороду у вигляді золота, тоді як лінива сестра стикається з покаранням у вигляді смоли. Взаємодія позитивних і негативних сил створює чітку моральну опозицію, що дозволяє казці передати суспільні цінності та етичні норми.

Візуальні та символічні контрасти світла і темряви також формують когнітивну модель протиставлення добра і зла. Світло зазвичай асоціюється з добрими героями, порядком та безпекою, тоді як темрява символізує загрозу, зло і хаос. У казці „Der treue Johannes“ [56] подорож героя від темних небезпечних місць до світлих і безпечних просторів символізує перемогу добра над злом. Аналогічно, у „Schneewittchen“ [63] зло втілюється у темному замку і діях злої мачухи, тоді як присутність світла, чистоти та природної краси відображає доброту героїні.

Останньою важливою когнітивною моделлю є протиставлення порядку і хаосу, яке тісно пов'язане з морально-етичним змістом казок. Добро, представлене героями, прагне відновити порядок, а зло створює хаос і загрозу для соціальної чи родинної гармонії. У казці „Der Wolf und die sieben jungen Geißlein“ [57] порушення порядку проявляється в тому, що вовк обманом потрапляє до домівки козенят, створюючи хаос і небезпеку. Герой (мама-коза) відновлює порядок, рятуючи дітей і відновлюючи баланс між добром і злом.

Когнітивні моделі протиставлення дихотомії «добро/зло» у німецьких казках формують основну архітектуру сюжету та моральну канву оповідання. Вони забезпечують чітку логіку дії, створюють конфлікт, який рухає сюжет, та допомагають передати моральні уроки, характерні для німецького казкового дискурсу. Герой і антагоніст, допомога і загроза, світло і темрява, порядок і хаос – ці моделі є універсальними, повторюваними мотивами, що забезпечують структурну й семантичну цілісність казки.

У німецьких казках братів Грімм протиставлення «добро/зло» реалізується не лише на рівні персонажів чи символів, а й через сюжетні механізми. Саме сюжет дозволяє продемонструвати боротьбу добра зі злом, показати моральні випробування героїв і закріпити формульний фінал, у якому добро завжди перемагає.

Однією з ключових сюжетних реалізацій є випробування героя. Казка пропонує ситуації, де герої стикаються із загрозами, підступами або моральними дилемами, через які проявляються їхні чесноти і слабкості.

У казці „Hänsel und Gretel“ [60] випробуванням стає лісова подорож і зустріч із злою відьмою, яка намагається поглинути дітей. Герої демонструють винахідливість і мужність, обираючи правильну стратегію для виживання: вони вчаться не піддаватися страху, протистояти небезпеці і використовувати власні ресурси.

Аналогічно, у казці „Frau Holle“ [59] героїня проходить через випробування сумлінністю і працелюбністю: допомагаючи іншим і виконуючи обов'язки, вона доводить свої моральні якості і тим самим отримує нагороду.

Такі випробування структурно підкреслюють протиставлення добра та зла, оскільки тільки чесні, працьовиті та добрі персонажі досягають успіху.

Ще одна сюжетна модель – пряма боротьба добра зі злом. У багатьох казках герой змушений діяти проти негативних сил, щоб захистити себе або інших. Ця боротьба може бути як фізичною, так і моральною чи символічною.

Наприклад, у казці „Der treue Johannes“ [56] герой бореться зі злом у вигляді підступних обставин і чарівних перешкод, рятуючи короля і принцесу. Тут опозиція добра і зла реалізується через серію дій, спрямованих на усунення загрози та відновлення справедливості.

У казці „Rotkäppchen“ [62] боротьба добра і зла також має символічний характер: мисливець, який рятує червону шапочку та бабусю від вовка, уособлює перемогу порядку і справедливості над хаосом і насильством. Така сюжетна структура повторюється у багатьох казках, де добро реалізується через активні дії героя проти загрози.

Особливістю німецьких казок є формульний фінал, де добро завжди перемагає зло. Незалежно від того, наскільки складним було випробування або небезпечним антагоніст, моральна справедливість відновлюється: герої отримують винагороду, а злодії – покарання.

У казці „Schneewittchen“ [63] фінал демонструє перемогу добра: принц рятує Снігову Королеву, а зла мачуха отримує заслужене покарання. У казці „Die goldene Gans“ [58] щедрість і доброта героя винагороджуються магичною допомогою і шлюбом із принцесою. Такі фінали є характерним елементом формульної структури казки і підкреслюють навчальний і дидактичний характер оповідань братів Грімм.

Сюжетні реалізації протиставлення «добро/зло» у німецьких казках включають три ключові механізми: випробування героя, боротьбу зі злом і формульний фінал. Через них автори демонструють моральні цінності, закріплюють етичні уроки і забезпечують емоційну залученість читача. Такий підхід дозволяє казці одночасно розважати і виховувати, формуючи у слухачів або читачів поняття справедливості та моральної відповідальності.

У німецьких казках братів Грімм протиставлення «добро/зло» часто передається не лише через сюжет чи персонажів, а й через мовні засоби, що виконують оціночну та емоційну функції. Такі маркери допомагають читачеві або слухачеві однозначно визначати моральну позицію героя чи антагоніста, а також переживати події разом із персонажами.

Як було зазначено вище, оцінка героя і антагоніста зазвичай здійснюється через епітети, які несуть моральне або емоційне забарвлення і створюють протиставлення на мовному рівні. Наприклад:

„Eine Witwe hatte zwei Töchter, davon war die eine schön und fleißig, die andere hässlich und faul. Sie hatte aber die hässliche und faule, weil sie ihre richtige Tochter war, viel lieber, und die andere musste alle Arbeit machen und das Aschenputtel im Haus sein“. [59]

Як зазначає приклад, на мовному рівні протиставлення відбувається через антонімічні епітети. Добрі персонажі описуються епітетами, що підкреслюють їхню працьовитість і красу, наприклад: «*fleißig*» (працьовита), «*schön*» (гарна). Антагоністи, навпаки, характеризуються негативними прикметниками: донька мачухи описується як «*faul*» (лінива), «*hässlich*» (негарна), що одразу сигналізує про моральну апозицію персонажів.

Таким чином, епітети створюють чітку межу між добром і злом, роблячи моральну оцінку персонажів очевидною для читача.

Ще одним ефективним маркером є контрастні описи, де автор навмисне протиставляє образи добра і зла через лексичні пари, які передають візуальні та емоційні характеристики. У казці „*Rotkäppchen*“ світло і темрява, чистота і бруд, малий і велетенській використовуються для підкреслення морального стану: вовк описується як «*dunkel*» (темний, зловісний), тоді як Червона Шапочка – як «*hell*» (світла, яскрава) [62].

У казці „*Der Wolf und die sieben jungen Geißlein*“ кізоньки та вовк описуються через контрастні ознаки: «*schön*» (гарні, безпечні) vs. «*hässlich*» (страшний, підступний) [57]. Такі контрастні описи окреслюють моральну

опозицію та підсилюють емоційний ефект, створюючи у слухача відчуття небезпеки або радості.

Казки братів Грімм активно використовують мовні засоби для емоційного залучення. Слова та вирази з позитивною конотацією викликають симпатію до героя, тоді як негативні маркери формують неприязнь або страх.

У казці „Der treue Johannes“ добрі вчинки героя описуються з емоційним підкресленням: «*tapfer*» (відважний), «*treu*» (вірний), що робить його приклад для наслідування [56]. З іншого боку, зло у вигляді магічних сил або підступних персонажів супроводжується словами, що викликають тривогу: «*furchtbar*» (жахливий), «*schrecklich*» (страшний), «*heimtückisch*» (підступний).

Таким чином, казки працюють на рівні не лише подій і персонажів, а й емоційного сприйняття через мовні маркери, які зміцнюють протиставлення добра і зла. Оціночні й емоційні маркери у німецьких казках виконують кілька важливих функцій:

- розмежовують добро і зло через епітети та контрастні описи;
- підсилюють моральне та емоційне сприйняття оповіді;
- сприяють формуванню етичного уроку, який є основним у дидактичному аспекті казок.

Через такі мовні механізми читач або слухач не просто спостерігає події, а активно переживає їх, що робить протиставлення «добро/зло» більш виразним та зрозумілим.

У німецьких казках протиставлення «добро/зло» часто реалізується через мовні конструкції, які підсилюють семантичний контраст і допомагають створювати виразну опозицію між моральними полюсами. До таких моделей належать антитези, градація та паралельні конструкції.

Антитеза є класичним засобом для створення контрасту, коли поруч ставляться протилежні поняття або характеристики. Вона дозволяє миттєво окреслити моральну позицію персонажа або явища.

У казці „Frau Holle“ антитеза проявляється у порівнянні двох сестер: одна працююча і добра, інша лінива і егоїстична. Висловлювання на кшталт «*Die*

Fleißige wird belohnt, die Faule bestraft» [59] («Працьовита винагороджується, лінива карається») формально й семантично протиставляє добро і зло.

У казці „Schneewittchen“ антитеза помітна у контрасті між красою та злістю: «*Schneeweiß wie Schnee, böse wie die Stiefmutter*» [63] («Біла як сніг, зла як мачуха») – простий, але ефективний мовний засіб для передачі морального контрасту. Антитези в казках виконують дидактичну функцію, допомагаючи слухачеві одразу розрізнити позитивні та негативні персонажі.

Градація використовується для нарощування напруги або посилення морального ефекту. Вона часто проявляється як послідовне збільшення або зменшення емоційної чи моральної характеристики.

У казці „Hänsel und Gretel“ [60] відбувається градація небезпеки: спершу діти стикаються з голодом і лісовою самотністю, потім з вовком у казці, а кульмінацією стає зустріч із відьмою. Ця послідовність підсилює відчуття загрози та морального випробування.

У казці „Der Froschkönig“ [55] відображається градація моральних якостей: принц спершу зневажає обіцянку, потім через випробування виявляє чесність і відданість. Мовна передача цього розвитку часто супроводжується поступовими описами характеру: «*zuerst unfreundlich, dann freundlich, schließlich edel*» («спочатку недобррозичливий, потім привітний, нарешті шляхетний»). Отже, градація дозволяє не лише посилювати емоційне сприйняття, а й показує динаміку морального становлення персонажів.

Широко використовуються в казках для порівняння та контрасту подій або персонажів і паралельні конструкції. Вони створюють ритмічну та семантичну симетрію, яка підкреслює опозицію «добро/зло».

У казці „Rotkäppchen“ зустрічаються паралельні речення: «*Die Großmutter schlief, der Wolf lauerte*» [62] («Бабуся спала, вовк підстерігав») – просте повторення синтаксичної структури з протилежними змістами підкреслює конфлікт.

У казці „Der treue Johannes“ автор використовує паралельні описи дій героя та його ворога: «*Er kämpfte tapfer, der Feind war listig*» [56] («Він боровся

відважно, ворог був хитрим»), що чітко окреслює моральну і поведінкову протилежність. Таким чином, паралельні конструкції створюють ритмічний і смисловий баланс, що робить протиставлення більш наочним і запам'ятовуваним.

Мовні моделі контрасту у німецьких казках виконують кілька ключових функцій:

- антитези забезпечують чітке розмежування моральних полюсів.
- градація підсилює напруження і показує моральну еволюцію персонажів.
- паралельні конструкції створюють ритмічну та смислову симетрію, підкреслюючи опозицію «добро/зло». Ці мовні прийоми працюють разом із сюжетними та емоційними маркерами, формуючи цілісну семантико-тематичну модель протиставлення в німецьких казках, яка робить моральне послання казок чітким і доступним для читача будь-якого віку.

Німецькі казки братів Грімм вирізняються низкою дискурсивних особливостей, які підкреслюють протиставлення «добро/зло» та забезпечують передачу морально-етичних цінностей. До них належать акцент на морально-етичному виборі, дидактична функція та домінування формульної структури фіналу.

Однією з ключових характеристик німецького казкового дискурсу є націленість на моральний вибір персонажів, який визначає їх подальшу долю. Казка не лише розповідає події, а й формує уявлення слухача чи читача про правильне і неправильне, добре і зле.

Морально-етичний вибір є центральним елементом казкового дискурсу, бо через нього проявляється не тільки сюжетний розвиток, а й формується моральна орієнтація аудиторії.

Ці особливості разом з мовними, сюжетними та емоційними моделями контрасту створюють цілісну когнітивну модель протиставлення «добро/зло» у німецьких казках. Казки братів Грімм таким чином виконують не лише естетичну, але й етичну, виховну роль у культурному контексті.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Проведений аналіз німецьких казок братів Грімм дозволяє зробити низку узагальнень щодо когнітивних моделей дихотомії «добро/зло». Ці моделі визначаються на структурному, сюжетному, емоційно-оціночному та мовному рівнях казкового дискурсу. У німецьких казках протиставлення добра і зла реалізується через когнітивні моделі:

- герой ↔ антагоніст – центральний конфлікт між позитивним і негативним персонажем визначає розвиток сюжету;
- допомога ↔ загроза – зовнішні або магічні сили сприяють герою або навпаки створюють перешкоди;
- світло ↔ темрява – образні контрасти відображають моральний стан персонажів і атмосферу оповіді;
- порядок ↔ хаос – розв’язання конфлікту завжди веде до відновлення порядку і справедливості.

Такі опозиції дозволяють читачеві чи слухачеві легко розрізнити позитивні й негативні елементи оповіді, а також усвідомлювати моральні оцінки героїв.

Протиставлення добра і зла підкріплюється лексичними та емоційними маркерами:

- позитивні та негативні епітети формують уявлення про моральний статус персонажів;
- контрастні описи (наприклад, schön – hässlich, hell – dunkel) наочно відображають етичну дихотомію;

Таким чином, читач отримує чітку емоційну і моральну орієнтацію щодо подій і персонажів.

Німецькі казки використовують різноманітні мовні засоби для підкреслення опозицій: антитези підсилюють протиставлення понять; градація створює посилення емоційного ефекту; паралельні конструкції забезпечують ритмічну й структурну рівновагу тексту. Ці мовні засоби роблять протиставлення більш наочним і запам’ятовуваним.

У німецьких казках важливу роль відіграють морально-етичний вибір, дидактична функція та формульна структура фіналу. Це дозволяє казкам виконувати не лише розважальну, але й виховну функцію, формуючи моральні цінності у дітей і дорослих.

На основі аналізу казок братів Грімм можна сформулювати такі ключові висновки:

- протиставлення «добро/зло» є структурно і семантично універсальним елементом німецьких казок;
- сюжетні, емоційно-оціночні та мовні моделі взаємодіють, забезпечуючи цілісне та наочне зображення моральних дихотомій;
- дискурсивні особливості казок (моральний вибір, дидактичність, формульний фінал) підкреслюють виховну і культурну функцію казок у німецькому контексті;
- казки братів Грімм демонструють, що перемога добра над злом є не лише сюжетоутворюючим принципом, але й моральним законом, який закріплюється через мову, сюжет і образність.

Таким чином, семантико-тематичні моделі протиставлення «добро/зло» у німецьких казках виступають ефективним засобом передачі етичних норм, формування морального світогляду та емоційного залучення аудиторії. Казковий дискурс забезпечує гармонійне поєднання розважального, естетичного та виховного ефекту, роблячи казки братів Грімм універсальною формою моральної педагогіки.

РОЗДІЛ 3. РЕАЛІЗАЦІЯ ДИХОТОМІЇ «ДОБРО /ЗЛО» У УКРАЇНСЬКОМУ КАЗКОВОМУ ДИСКУРСІ

3.1. Семантико-тематичні групи репрезентації концепту «добро»

Позитивні персонажі українських народних казок становлять ключову основу репрезентації концепту «добро», оскільки саме через їхні дії, моральний вибір і взаємодію з іншими героями розкриваються етичні моделі національного світорозуміння. У корпусі використаних для аналізу казок добро персоніфікується через кілька стабільних типів персонажів: герой-добродій, найменший брат, сирота, красуня-дівчина, а також чарівні помічники – тварини, старці, надприродні істоти. Усі ці образи формують стійку структуру, яка демонструє взаємопов'язаність моральних, соціальних і міфологічних уявлень українців.

Одним із центральних носіїв добра є молодий герой, який вирізняється чесністю, сміливістю, працьовитістю та добрим серцем. У чарівних казках він проходить шлях випробувань, що дозволяє найповніше розкрити його позитивну аксіологічну природу.

Найвиразнішим прикладом є образ Івасика з казки «Івасик-Телесик». Герой постає добрим і слухняним хлопчиком, який «робить усе, як казала мати» та завжди виявляє повагу до старших [44]. Його чистота та довірливість стають причиною небезпеки, однак саме добро героя — основа для його порятунку, адже птахи та качка допомагають йому через те, що він не має злого наміру. Таким чином, Івасик уособлює модель «дитини-праведника», якої торкається небезпека, але зло не здатне її знищити.

Іншим важливим прикладом є персонаж із казки «Котигорошко», де герой виступає уособленням надзвичайної сили, спрямованої виключно на добро: звільнення сестри, боротьбу зі Змієм, захист громади [46]. Котигорошко демонструє готовність до самопожертви та відданість сім'ї — ключові риси

українського позитивного героя. Добро реалізується у фізичній та духовній силі, спрямованій на відновлення справедливості.

Образ молодшого брата — традиційний архетип у слов'янській казковій традиції, що символізує простоту, наївність і водночас незаперечну силу добра. У використаному корпусі казок цей образ присутній у кількох творах.

У казці «Про Жар-птицю та вовка» найменший брат описується як «добрий та щирий», на противагу старшим, які керуються заздрістю й корисливістю [53]. Важливо, що саме доброта і відсутність пиhi стають причиною того, що вовк — надзвичайний чарівний помічник — обирає допомогти саме йому. Найменший брат тут виступає носієм моральної правоти, яка винагороджується не лише успіхом, а й мудрим керівництвом з боку надприродних сил.

Схожу модель втілено і в казці «Кривенька качечка», де молодша дочка виявляється доброю й працьовитою, тому саме їй дістається допомога та нагорода від чарівної істоти [47]. Водночас сестри, позбавлені доброти, отримують протилежний результат. Це демонструє усталену в народному дискурсі ідею: добро найчастіше приховане за скромністю і непоказністю, однак саме воно має найбільшу духовну силу.

Образ сироти у фольклорі традиційно викликає співчуття та відображає ідею «захищеності добра вищими силами». У корпусі використаних казок цей архетип представлений у кількох творах.

У «Ох» мало не кожен етап випробувань героя пов'язаний з тим, що він позбавлений сторонньої підтримки й повинен покладатися на власну моральну стійкість [50]. Сирітство тут не проголошене прямо, але герой є самотнім юнаком без родинного захисту. Саме ця самотність підсилює значення чесності, якої він дотримується навіть перед обличчям могутнього Оха. У такий спосіб сирота стає носієм добра як вищої етичної сили, здатної протистояти надприродному злу.

Образ сироти опосередковано присутній і в казці «Морозенко (Мороз)», де головна героїня фактично позбавлена материнської опіки й перебуває в середовищі, що її пригнічує [49]. Її доброта й працьовитість винагороджуються, а отже, сиротинська доля стає каталізатором морального зростання персонажа.

У багатьох українських казках добро персоніфікується через образ дівчини – «красної», «ясної», «чесної». Її краса не є фізичним атрибутом, а радше зовнішнім вираженням внутрішньої чистоти.

У казці «Кривенька качечка» красуня, яка з'являється в кінці сюжету, є втіленням вдячності, ніжності та моральної досконалості [47]. Її краса постає як моральна якість, а не як естетична: перш ніж перетворитися на дівчину, вона проявляє доброту, працьовитість і взаємну повагу до старих людей.

У казці «Івасик-Телесик» краса й доброта опосередковано втілені в жіночих образах матері та качки, які допомагають Івасику [44]. Материнська доброта подається як архетип світлого начала, що здатне перебороти зло, а качка виступає символом оберігаючої жіночої сили.

У структурі українських казок добро часто не існує в ізоляції: воно отримує підтримку від тварин, старців і надприродних істот, які діють як його активні носії.

У «Про Жар-птицю та вовка» найважливішим носієм добра є вовк, який спочатку постає як небезпека, але потім стає незмінним союзником героя [53]. Його допомога всебічна: він скеровує, попереджає, рятує, іноді фактично замінюючи героя у складних моментах (перетворення вовка на коня, служника тощо). Таким чином, вовк уособлює сакрального захисника, який діє на боці добра.

У казці «Івасик-Телесик» такими помічниками є птахи та качка, які рятують хлопчика зі смертельної небезпеки [44]. Тварини тут не просто виконують сюжетну функцію, а символізують космічний порядок, де добро підтримується природою та вищими силами.

У казці «Ох» надприродна істота Ох, хоч і ставить героя у складні обставини, зрештою винагороджує його за чесність [50]. Це демонструє ще одну важливу рису українського уявлення про добро: навіть сили, що випробовують людину, здатні визнати її праведність.

У багатьох казках позитивному герою допомагають старі – баби, діди, мандрівники. Хоч цей образ менш помітний у використаному корпусі, він присутній у кількох сюжетах.

У казці «Кривенька качечка» стара жінка виступає прикладом материнської доброти та людяності, що стає основою для подальшого чудесного перетворення качечки [47].

У казці «Морозенко» старий Мороз символізує вищий порядок, який винагороджує добро і карає зло [49]. Хоч формально він не є «старцем», семантично він виконує схожу функцію — охоронець морального балансу.

Позитивні персонажі українських народних казок утворюють стійку структуру образів, у яких відображено концепт добра як морального, соціального й космічного явища. Герой-добродій, найменший брат, сирота, красуня-дівчина та чарівні помічники формують багаторівневу систему взаємодії, де добро завжди пов'язане з працьовитістю, чесністю, відданістю, взаємодопомогою та гармонією зі світом. Усі аналізовані казки демонструють спільний принцип: добро має союзників і здатне перемогти завдяки моральній перевазі, що є фундаментальною рисою української казкової традиції.

Репрезентація концепту «добро» в українському казковому дискурсі значною мірою ґрунтується на використанні лексем позитивної аксіології — слів із стійкими позитивними конотаціями, що передають морально-етичні норми, оцінки та соціально схвалювані якості персонажів. До таких лексем належать номінації чеснот, емоційно-оцінних станів, характеристик поведінки, а також слова, пов'язані з уявленнями про світло, красу й гармонійність. Їхня роль полягає у формуванні позитивного образу героя, підкресленні його моральної «правильності» та контрастуванні з носіями «зла».

Одним із найпоширеніших засобів позитивної характеристики виступають лексеми, що називають чесноти: доброта, щирість, чесність, сміливість, справедливість, лагідність, працелюбність. Такі слова репрезентують усталений у народній традиції ідеал героя — того, хто не лише чинить правильно, а й володіє внутрішньою моральною силою. Звернімось до прикладів.

У казці «Івасик-Телесик» герой характеризується як «*слухняний та добрий*» син, що від самого початку визначає його як носія позитивних чеснот і гідного захисту вищих сил [44].

У «Котигорошку» головний персонаж постає сміливим і справедливим: у тексті часто повторюються характеристики на кшталт «*сміливий хлопець*», «*добрий брат*», які підсилюють його роль борця зі злом [46].

У казці «Кривенька качечка» підкреслюється щирість і лагідність дівчини, яка допомагає старим: її добра поведінка вербалізується через лексеми «*добра, чемна, роботяща*» [47].

Ці лексеми створюють семантичне поле моральної чистоти та етичної правильності, яке є фундаментальним для української обрядово-казкової традиції.

У творах українського казкового дискурсу значущими є слова, які репрезентують соціально-схвальні моделі взаємодії: милосердя, співчуття, щедрість, гостинність, взаємодопомога. Через них підкреслюється головний принцип народної моралі — добро завжди передбачає допомогу іншому. Наведемо приклади.

У казці «Пан Коцький» простежуються мотиви гостинності та взаємопідтримки: лексеми «*пригостили*», «*прийняли до хати*», «*пошкодували*» створюють позитивну оцінку дій персонажів, які виявляють милосердя до слабших [51]. У казці «Коза-дереза» старий дід «*пожалів та пригрів у хаті*» козу — лексема пожалів посилює конотацію доброзичливості [45]. У казці «Морозенко» (Мороз) позитивну поведінку героїні підкреслюють слова «*ввічлива*», «*лагідна*», «*добра*», за що вона згодом отримує нагороду — семантичний зв'язок між добром і винагородою є класичною моделлю народної казки [49].

Такі лексеми формують концептуальний образ добра як соціального явища, спрямованого на збереження гармонії у спільноті.

Окремий пласт становлять слова, що символізують світло, чистоту, красу: ясний, світлий, красний, золотий, ясночолоий, білолиций. У фольклорній традиції

ці лексеми виконують символічну функцію — вони не лише описують зовнішність, а й кодують духовну чистоту, божественну охорону, благословення. Розглянемо на прикладах.

У казці «Про Жар-птицю та вовка» лексема «ясна» використовується для опису чарівного птаха, який приносить добро, гармонію та щастя [53]. У «Івасику-Телесику» золотий човен («човник золотенький») виступає символом чистоти й захисту, а сам герой називається «ясненьким», що підкреслює його позитивну природу [44]. У казці «Ох» позитивні персонажі описуються через «світлий» та «красний» образ, що відображає протиставлення темному, хаотичному світу зла [50].

Усі ці лексеми виконують важливу аксіологічну функцію: вони створюють світло-оптимістичну атмосферу, формуючи позитивний центр казкової картини світу.

У структурі українського казкового дискурсу концепт «добро» реалізується через розгалужену систему семантичних полів, кожне з яких формує певний аспект народного уявлення про позитивний ідеал. Виділяються три провідні поля: морально-етичне, соціально-комунікативне та космічне добро, що відповідають різним рівням оцінки поведінки персонажа — від індивідуальної моральності до вселенської гармонії.

Морально-етичний аспект добра є базовим у казках, оскільки саме через нього формується ідеальний образ героя. Це поле охоплює лексеми та образи, що позначають моральні чесноти: сміливість, щирість, чесність, вірність, доброту, лагідність, а також словесні конструкції, що підкреслюють високі моральні стандарти персонажа. Звернімось до прикладів.

У «Котигорошку» добро представлено через сміливість і вірність: герой рятує братів і сестру, демонструючи незламність та моральну відповідальність [46]. Семантичні одиниці «сміливий, вірний, добрий брат» належать до ядра цього поля. У казці «Кривенька качечка» добро репрезентується через щирість і доброту дівчини, яка допомагає старим [47]. Формулювання на кшталт «роботяца, ласкава, чемна» чітко вказують на її високу моральність. У

«Морозенку» чесноти героїні (ввічливість, лагідність, повага до старших) підкреслені повторюваними епітетами «*ввічлива дівчина, добра дитина*», що репрезентують норму правильного морального вчинку[49].

Таким чином, морально-етичне поле спрямоване на відтворення внутрішньої сутності добра як етичної норми, якої має дотримуватися кожен носій позитивних цінностей.

Соціально-комунікативне поле відображає добро у сфері взаємодії з іншими людьми та членами спільноти. Воно охоплює лексеми, пов'язані з гостинністю, щедрістю, співчуттям, взаємодопомогою, опікою, тобто такими видами поведінки, які посилюють соціальну гармонію та підтримують традиційну народну етику. Так, у казці «Пан Коцький» добро проявляється у готовності персонажів допомогти слабшому. Лексеми «*прийняли до хати, пожалів, пригостили*» формують поле доброзичливості, що підкреслює соціальне значення гостинності. У казці «Коза-дереза» дід проявляє співчуття й турботу, коли «*пожалів та пригрів козу*», що виконує функцію моделі правильної поведінки в громаді. У казці «Івасик-Телесик» батьки демонструють опіку та любов до сина: «*піклувалися, бережуть, люблять*», що формує поле родинного добра та демонструє традиційні настанови української сім'ї.

Соціально-комунікативне добро репрезентує важливу частину української ментальності, у якій взаємодопомога та співчуття є ключовими складниками народного світогляду.

Космічне або сакральне добро пов'язане з уявленнями про світло, гармонію, красу, божественний порядок, що протиставляється темряві, хаосу та руйнації. Це поле включає лексеми: ясний, світлий, красний, золотий, благий, а також мотиви чарівних помічників, благословення та магічного захисту. Звернімось до прикладів.

У казці «Про Жар-птицю та вовка» образ Жар-птиці містить потужний символ світла: «*ясна, золотокрила, яснолиця*» [53]. Птах несе добро як космічний порядок та світову гармонію. У «Ох» позитивні персонажі пов'язані з лексемами світла — ясний, красний, що позначають очищення та відновлення рівноваги у

світі [50]. У «Івасику-Телесику» золотий човен і ясний образ героя формують символічний простір світла, який асоціюється з захистом вищих сил [44].

Космічне добро виступає надіндивідуальним і надсоціальним рівнем, який закріплює універсальність народного розуміння добра як світлої, творчої та гармонізуючої сили.

Український казковий дискурс вирізняється особливою системою мовних засобів, за допомогою яких відтворюється, підсилюється та аксіологічно маркується концепт «добро». Ці засоби охоплюють традиційні казкові формули, пестливо-здрібнілі форми, усталені епітети, а також пареміологічні одиниці — прислів'я та приказки, що закріплюють народні уявлення про моральні норми. Усі ці мовні явища створюють комплексну семантичну рамку, у якій добро набуває чітко вираженого позитивного забарвлення, упізнаваного в усій українській фольклорній традиції.

У багатьох українських казках добро асоціюється з певними усталеними образними формулами, які слугують своєрідними «мовними сигналами» позитивності. Найпоширенішими є: «добрий молодець», «красна дівчина», «чесний наймит», «бідний, але добрий», «роботяща дівчина».

Такі формули автоматично вводять персонажа в сферу добра, навіть до того, як розгортається сюжет. Так, у «Кривенькій качечці» дівчина неодноразово характеризується як *«роботяща, чесна, добра»* — ці традиційні означення створюють аксіологічний фон її образу [47]. У казці «Морозенко (Мороз)» формула *«добра дівчина»* вживається повторно, що підкреслює її відповідність народному ідеалу [49]. У «Івасику-Телесику» батьки постають як *«добрі люди»*, що пов'язує їх з моральним порядком та честю [44].

Традиційні формули в українських казках виконують функцію своєрідної етикетної характеристики — вони передають не лише риси персонажа, а й уявлення про те, яким має бути носій добра з позиції народної етики.

Українська мова загалом характеризується широким використанням здрібніло-пестливих форм, а в казковому дискурсі вони мають особливу функцію. Вони:

- створюють образ доброзичливості й м'якості,
- підкреслюють невинність і вразливість героя,
- формують емоційний контакт між оповідачем і слухачем,
- аксіологічно маркують персонажа як позитивного.

Пестливо-здрібнілі форми особливо часто вживаються щодо дітей, тварин, чарівних помічників та найменших братів. У казці «Івасик-Телесик» ім'я героя вже містить зменшувальний суфікс (-сик), який підсилює його позитивний образ і викликає симпатію читача: *Івасик, Телесик, лодочка, рибонька* [44].

У «Кривенькій качечці» вживаються форми: качечка, дідусь, бабуся, дитинка, хлоп'ятко — усі вони спрямовані на формування доброзичливого емоційного поля [47]. У «Коза-дереза» персонаж, хоча й хитрий, часто подається через пестливі форми — *козенька, козочка*, що з лінгвістичного погляду не робить її доброю, але засвідчує народну традицію «пом'якшувати» образ навіть негативного героя через мовний стиль [45].

У межах концепту «добра» ці мовні форми відіграють роль інтенсивних маркерів світлого, лагідного та природного начала.

Серед епітетів, які функціонують у сфері позитивної оцінки, найчастіше трапляються:

- світло-цінні: ясний, красний, світлий, золотий;
- морально-цінні: щирий, добрий, чесний, правдивий;
- естетично-цінні: красна, гарна, вродлива.

Такі епітети не просто прикрашають текст, а виконують структурну функцію — вони позначають позитивність як невід'ємну якість героя. Так, у казці «Про Жар-птицю та вовка» образи добра позначені епітетами: *ясна, золотокрила, красна* [53]. У «Котигорошку» герой постає як «*сильний*» і «*чесний*» [46]. У казці «Морозенко» дівчина описується як «*красна*» і «*лагідна*» [49].

У казці «Пан Коцький» лексеми «*добрий, лагідний*» виконують функцію збереження позитивного образу навіть у жартівливому контексті [51].

Ці епітети формують стійку емоційно-оцінну рамку образу добра, поєднуючи моральний, естетичний та космічний компоненти.

3.2. Семантико-тематичні групи репрезентації концепту «зло»

У структурі україномовного казкового дискурсу персонажі зла відіграють ключову роль у формуванні та стабілізації концепту «зло». Їхнє функціональне навантаження полягає у створенні перешкоди для героя, ініціюванні конфлікту, загостренні напруги та унаочненні небезпеки, яка протистоїть добру. Українські казки, незалежно від жанрової належності (чарівні, побутові, звірині), демонструють доволі усталену систему негативних персонажів, що втілюють різні концептуальні форми зла — від демонічного та міфологічного до соціального й морально-побутового.

Однією з найхарактерніших груп є демонічні істоти, які уособлюють міфологічне зло, пов'язане з надприродною силою, руйнуванням космічного порядку, загрозою життю. Так, у казці «Котигорошко» Змій виступає архетипним противником героя: він викрадає сестру, утримує її в полоні та символізує хаос, небезпеку і силу, спрямовану проти людського світу [46]. Змій тут — не просто монстр, а уособлення руйнівної енергії, що потребує подолання для відновлення справедливості.

У чарівній казці «Ох» однойменний персонаж також функціонує як демонічна істота, яка підкорює героя до служби та випробувань. Ох уособлює не стільки фізичну агресію, скільки магічну владу та підступність, що дозволяє класифікувати його як персоніфіковане зло, яке оперує маніпуляцією. [50]

Образ відьми є одним з найпоширеніших у народній традиції. У казці «Про відьму та пана» відьма виступає як істота з темними намірами, що поєднує надприродні здібності з моральною зіпсутістю та прагненням нашкодити. Її поведінка — обман, використання чарів, зловмисність — закріплює її у семантичному полі зла, а також демонструє тісний зв'язок між магічною силою та моральною девіацією. [52]

У казках про тварин та чарівних казках зло часто набуває зооморфної форми. У казці «Івасик-Телесик», наприклад, ключову роль відіграє змія-

людоджерка, яка ховається під голос матері та намагається викрасти дитину [44]. Хоча формально це змія, функціонально вона поєднує риси і міфологічного монстра, і хижака, і морального злочинця. Сюжет будується навколо загрози життю героя, тому цей персонаж виступає уособленням смертельного зла.

У казці «Про Жар-птицю та вовка» вовк подається неоднозначно: спочатку як негативний персонаж хижацької природи, але згодом — як помічник [53]. Це робить його прикладом амбіва-лентного образу, що одночасно містить у собі потенціал добра і зла, проте у початковій фазі сюжету він виступає саме як загроза.

У побутовій казці «Лисичка-сестричка і вовк» вовк є незграбним та жорстким, але водночас жертвою лисиці, тоді як сама лисиця — справжній носій підступного зла [48]. Її хитрість, брехливість і безжальність підкреслюють моральну зіпсутість, що проявляється у здатності зумисно шкодити іншому.

В окремих українських казках зло набуває соціального виміру. Персонажі панів, багатців чи несправедливих володарів символізують соціальну нерівність, експлуатацію та моральну деградацію влади. Наприклад, у казці «Про відьму та пана» пан є співучасником темних дій, виявляє жорстокість, зневагу до селян і наділяється рисами «соціального тирана» [52]. Його моральне зло проявляється в експлуатації, владному зловживанні та нехтуванні людськими цінностями.

Соціальні антагоністи також зустрічаються у казках «Пан Коцький» та «Коза-дереза», де, хоч і присутній комічний елемент, образи панства асоціюються з владністю, агресією та неправдою.

У низці українських казок зло є менш міфологізованим і проявляється через моральні вади — брехливість, підступність, користолобство. Так, у казці «Коза-дереза» головна героїня виявляє риси побутового зла: її брехня, намагання привласнити чуже житло та агресивна поведінка ведуть до конфлікту з іншими персонажами [45].

У казці «Пан Коцький» зооморфні персонажі наділяються антропоморфними якостями, і зло набуває форми обману та страху, який виникає внаслідок неправдивої інформації [51].

Отже, українські народні казки виявляють широку типологію персонажів зла, які репрезентують різні рівні концепту «зло»:

- міфологічний (змій, Ох, відьма);
- зооморфний (вовк, хижа тварина);
- соціальний (пан-гнобитель);
- побутово-моральний (брехливі, хитрі персонажі).

Це дозволяє розглядати український казковий дискурс як багатошарову систему, де зло постає не лише як зовнішня загроза, а й як внутрішній моральний недолік, соціальна несправедливість або демонічна сила.

Семантико-тематичне поле концепту «зло» в українському казковому дискурсі формується за допомогою цілої низки негативно забарвлених лексем, що передають агресію, руйнівність, жорстокість, підступність, неправду, темряву, страх та хаос. Ці слова є не лише стилістичними маркерами протистояння добру, а й виконують важливу функцію оцінки — вони задають читачеві емоційно-смісловий орієнтир, дозволяючи інтерпретувати поведінку персонажів у категоріях «добрий/злий», «свій/чужий», «безпечний/небезпечний».

У народних казках лексеми негативної семантики реалізуються на кількох рівнях:

1. агресивно-руйнівний зміст (убити, з'їсти, скривдити),
2. обман і хитрість (підступ, обдурити, зрада),
3. темрява, хаос, потворність (чорний, страшний, лютий, безобразний).

Ці три групи лексем утворюють базове ядро семантики «зла» й активно функціонують у всіх жанрах українських народних казок — чарівних, соціально-побутових і звіриних.

Лексеми агресії та зумисної шкоди позначають фізичну загрозу, насильство та порушення життя. У народній казковій традиції такі слова є типовими у характеристиці демонічних істот, хижих тварин та жорстоких людей («Убити», «погубити», «знищити»). Розглянемо на прикладах.

У чарівній казці «Котигорошко» герой постійно перебуває в ситуації загрози життю. Змій подається як такий, що прагне *«погубити»* хлопця й не допустити визволення сестри. Саме слово *«погубити»* активно функціонує як маркер смертельної небезпеки. Казка також містить конструкції на кшталт *«змій хотів їх знищити»*, що підкреслює максимальний рівень агресії. [46]

У казці «Ох» теж використовуються дієслова на позначення загрози: герой боїться, що надприродна істота *«з'їсть»* або *«погубить»* його, якщо він не виконуватиме наказів. Таким чином, агресивна лексика структурує образ зла через постійне нагадування про можливу смерть героя. [50]

Лексема *«з'їсти»* є однією з найстійкіших у моделі казкового зла. У казці «Івасик-Телесик» змія, видаючи себе за матір, намагається виманити хлопчика, аби *«з'їсти його»* [44]. Саме ця лексема активізує мотив людоджерства, який є однією з найвиразніших форм загрози життю.

У казці «Лисичка-сестричка і вовк» вовк часто описується через хижацькі дієслова: *«з'їсти»*, *«пожерти»*, *«вихопити»* [48]. Вони підкреслюють хижу, руйнівну природу персонажа.

У казці «Про відьму та пана» використовується лексема *«скривдити»*, що передає не лише фізичний, а й моральний аспект зла [52]. Пан і відьма кривдять селян, завдаючи їм шкоди через обман, експлуатацію та психологічний тиск.

У казці «Кривенька качечка» негативна поведінка мачухи щодо сиріт трактується як *«лихо»*, *«кривда»* — лексеми, що репрезентують побутовий вимір зла [47].

Другу групу створюють лексеми на позначення підступу, обману й хитрощів. До цієї групи належать такі лексичні одиниці, як *«підступ»*, *«мана»*, *«обдурити»*, *«звести»*, *«зрада»*, *«зрадити»*, *«перевтілитися»*. Звернімось до прикладів.

У казці «Івасик-Телесик» змія діє виключно через обман: *«підступом»* вона імітує материнський голос, *«манить»* дитину, намагається *«звести його з човна»* [44]. Важливим є те, що зрада відбувається на рівні довіри — ця лексика підсилює емоційний ефект злочинності. У казці «Лисичка-сестричка і вовк»

центральною рисою лисиці є брехливість: вона постійно «обдурює» вовка, «водить за ніс», «підмовляє», «викручується» [48]. Лексеми хитроців конструюють образ морального зла без містичного підтексту. У казці «Коза-дереза» негативний персонаж уживає підступ: коза «обманом» виганяє зайчика з домівки, а потім «не признається у брехні» [45]. Цей тип слововживання демонструє побутову форму зла, засновану на егоїзмі й перекручуванні правди. У казці «Про відьму та пана» лексема «зрада» є ключовою для оцінки поведінки відьми, яка обманює людей і зраджує довіру задля власної вигоди [52].

У чарівних казках («Котигорошко», «Ох») негативні істоти часто перевтілюються, приховуючи справжню сутність. Лексема «перевтілення» тут функціонує як синтаксичний індикатор підступності та прихованої небезпеки.

У багатьох українських казках зло асоціюється з темним простором, холодом, хаосом і фізичною або моральною потворністю. Лексеми цієї групи створюють атмосферу страху, формують наратив про інший, небезпечний, «темний» світ. Так, у казці «Котигорошко» житло змія описується як «темна печера», «страшне місце», «яма глибока» [46]. Епітети «темний» і «страшний» підсилюють міфологічність зла, окреслюючи простір, де діє антагоніст.

У казці «Ох» будинок чарівної істоти подається через лексеми темряви: «чорні покої», «млосна темрява», «страшні стіни» [50]. Ці прикметники створюють фонову атмосферу небезпеки.

У казці «Морозенко» негативними подаються умови холоду: «страшний мороз», «люта хуртовина» [49]. Хоча Мороз не завжди є антагоністом, епітет «лютий» часто позначає силу, що загрожує людині.

У казках часто зустрічається прикметник «лютий», який функціонує як універсальний маркер зла: «лютий змій», «лютий ворог», «лютий пан». Так, наприклад, у казці «Про Жар-птицю та вовка» вовк подекуди подається як «лютий хижак», що підкреслює небезпечність його природи [53]. У казці «Пан Коцький» інші тварини бояться героя, називаючи його «страшним і скаженим», що створює комічний ефект, але також демонструє, як лексеми страху формують образ уявного зла [51].

Аналіз наведених прикладів засвідчує кілька ключових функцій негативної лексики:

- Оцінна функція: Лексеми «страшний», «лютий», «підступний», «скривдити» дають читачеві ціннісну рамку: вони встановлюють моральний вектор, засуджують насильство та обман.
- Емоційна функція: Слова «з'їсти», «убити», «пожерти» викликають емоцію страху й напруги, утримують читача в полі небезпеки.
- Моделювання конфлікту: Негативні лексеми задають сюжетний конфлікт, оскільки через них формулюється загроза, на яку повинен відповісти герой.
- Створення образу антагоніста: Через епітети та дієслова агресії формується цілісний образ носія зла — від страшного змія до хитрої лисиці чи жорстокого пана.
- Поглиблення дихотомії «добро/зло»: Контраст між «світлим», «красним», «чесним» і «темним», «лукавим», «підступним» підсилює базову опозицію казкового світу.

Негативні лексеми в українських народних казках становлять розгалужену систему мовних засобів, що дозволяє репрезентувати концепт «зло» з різних позицій — фізичного, морального, соціального та міфологічного. Вони утворюють ядро негативного образу та забезпечують стійкість дихотомії «добро/зло» у національній казковій традиції.

У структурі репрезентації концепту «зло» в українських народних казках семантичне поле утворює багаторівневу систему значень, що дозволяє окреслити різні аспекти негативної дійсності та поведінки персонажів. Воно функціонує як ключовий компонент казкового наративу, структуруючи образ антагоністів і створюючи драматичну напругу, необхідну для розвитку сюжету.

На основі аналізу українських народних та чарівних казок можна виділити три основні семантичні підполя:

1. Зло як загроза життю та фізичному існуванню

Це семантичне поле включає всі дії, спрямовані на руйнування фізичного буття персонажів, їхнє поїдання, викрадення або інші форми насильства. Воно є

найбільш очевидною та відчутною формою зла, що часто проявляється у звірині та чарівних казках.

У казці «Івасик-Телесик» головний герой постає перед постійною загрозою від змія, який намагається його «з'їсти» або «погубити» [44]. Тут семантика зла включає безпосередню небезпеку життю, а лексеми «з'їсти», «погубити» формують страх і драматичну напругу.

У казці «Котигорошко» підкреслюється фізична сила антагоніста — змії і дракони загрожують «знищенням» героя або його близьких [46]. Діяльність таких персонажів репрезентує загрозу не лише фізичному існуванню, а й моральній цілісності героїв, оскільки вони змушені протистояти люті і підступності.

У казках про тварин, наприклад «Лисичка-сестричка і вовк», зло проявляється через хижу поведінку: вовк прагне «з'їсти» або «викрасти» жертву, а лексика при цьому створює стійку асоціацію між антагоністом і смертельною небезпекою [48].

Таким чином, семантичне поле фізичного зла структуровано через лексеми агресії, насильства та хижацтва, що формують у читача стійке сприйняття загрози і мотивують протистояння героя.

2. Соціальне зло

Друге семантичне поле пов'язане з порушенням соціальних норм, морального порядку та справедливості. Воно включає образи несправедливих панів, жорстоких мачух, обманщиків та експлуататорів. В цьому випадку зло проявляється у формі психологічної шкоди, обмеження свободи або порушення прав інших персонажів.

У казці «Про відьму та пана» соціальне зло реалізоване через дії пана, який обманює і кривдить селян, а відьма ускладнює життя героя через обман і маніпуляції. Лексеми «зрада», «скривдити», «підступ» створюють семантичне поле соціальної загрози, акцентуючи моральну шкоду, яка завдається іншим [52].

У побутовій казці «Коза-дереза» соціальне зло проявляється через егоїстичну поведінку козла, який обманом і насильством позбавляє інших тварин

житла. Лексичний ряд включає слова «обман», «викрасти», «не признається у брехні» [45]. Тут негативна дія героя спрямована на підпорядкування інших, демонструючи соціально-етичний вимір зла.

У казці «Пан Коцький» негативні персонажі створюють загрозу через страх і обман: інші тварини бояться його і виконують вимоги, що символізує соціальну домінацію та моральну неправду [51].

Таким чином, соціальне зло у казковому дискурсі охоплює порушення правил життя спільноти, корупцію, егоїзм, несправедливість і психологічне насильство.

3. Міфологічне та надприродне зло

Третє семантичне поле пов'язане з міфологічними та надприродними загрозами. Воно включає магічних істот, чаклунів, відьом, демонічні сили, зміїв та інших фантастичних антагоністів. Ці форми зла відрізняються тим, що поєднують загрозу фізичну, моральну та символічну, створюючи ефект страху і величності.

У казці «Морозенко (Мороз)» сила Мороза виступає як надприродне зло, що може завдати шкоди людині, але водночас є закономірним явищем природи. Лексеми «лютий», «страшний», «могутній» формують у читача асоціацію потужної небезпеки, що перевищує людські можливості [49].

У чарівній казці «Про Жар-птицю та вовка» вовк і чарівні істоти наділені надприродними властивостями, що дозволяє їм шкодити героям на символічному рівні. Слова «лютий», «страшний», «чудовисько» формують міфологічне поле зла [53].

У казці «Ох» антагоніст має магічні здібності, а лексеми «чорний», «страшний», «злісний» підкреслюють містичний характер його злих намірів [50]. Такі слова створюють дистанцію між героєм і надприродним злом, одночасно підсилюючи драматичну напругу та моральний вибір.

Виявлені семантичні підполя виконують кілька ключових функцій у казковому наративі:

1. Структурування образу антагоніста — через фізичну, соціальну та міфологічну шкоду формується повноцінний образ злого персонажа.
2. Підсилення дихотомії «добро/зло» — семантичні поля зла протиставляються полям добра, що формує моральний каркас казки.
3. Мотивація дій героя — загроза життю, соціальна несправедливість або надприродне зло стають тригером для подвигів, рішень та морального вибору персонажа.
4. Емоційне насичення казки — лексичні засоби семантичних полів зла викликають страх, напруження, інтерес, що підвищує естетичну та виховну функцію твору.

У сукупності фізичне, соціальне і міфологічне зло створюють цілісну модель негативної дійсності у казках, забезпечуючи повноцінну репрезентацію концепту «зло» та його протиставлення добру.

Семантичні поля зла в українських народних казках багаторівневі й різнопланові. Вони поєднують фізичну загрозу, соціально-етичне порушення і міфологічну небезпеку. Лексичні маркери цих полів підсилюють драматичну напругу, формують образ антагоніста і забезпечують функціонування базової дихотомії «добро/зло».

У структурі репрезентації концепту «зло» в українських народних казках важливу роль відіграють мовні засоби, що дозволяють автору або оповідачу створювати виразний образ антагоніста, посилювати драматизм подій і підкреслювати моральну протилежність до добра. Аналіз українських казок показує, що такі засоби включають:

Одним із основних способів мовної репрезентації зла є використання лексичних одиниць, що несуть негативну оцінку персонажа. Це може бути пряма зневага, лайка або називання антагоніста словами, що підкреслюють його моральну потворність.

У казці «Кривенька качечка» лиходій часто характеризується як «злий», «підступний», «лютий», що відразу формує у читача негативне ставлення [47].

Такі номінації виконують функцію маркерів зла, допомагаючи однозначно ідентифікувати антагоніста.

У «Івасик-Телесик» змії отримує епітети «злий», «жорстокий», «підступний», які сигналізують про його загрозливу природу і підкреслюють потребу героя протистояти небезпеці [44].

В побутовій казці «Лисичка-сестричка і вовк» використання зневажливих номінацій типу «хитрий вовк», «лукава лисичка» дозволяє створити образ антагоністів, які завдають шкоди іншим, але при цьому володіють певною розумовою кмітливістю, що робить сюжет більш динамічним [48].

Ще один важливий засіб — гіперболізація, тобто перебільшення рис або дій злого персонажа, що підсилює його загрозливий образ. Гіперболічні характеристики часто стосуються сили, злості, підступності або зовнішньої потворності.

У казці «Котигорошко» ворогів героя описано як істот величезної сили та небезпеки: змії, дракони чи інші чудовиська можуть «розчавити», «знищити», «поглинути» героя [46]. Таке перебільшення створює ефект надзвичайної загрози, що посилює напруження та драматизм оповіді.

У «Морозенко (Мороз)» Мороз постає як надприродне зло з нечуваною силою: він «лютий», «страшний», «непереможний» [49]. Лексеми та вирази, що описують його надзвичайну могутність, виконують функцію гіперболічного підкреслення міфологічної сили зла.

Гіпербола в чарівних казках дозволяє підкреслити протистояння добра і зла, демонструючи героїчність дій персонажів, які наважуються протистояти значно сильнішому ворогу.

В українських народних казках широко застосовуються тривалі мовні формули, які виконують функцію маркерів зла, спрощують ідентифікацію антагоніста і забезпечують ритмічну цілісність тексту. До таких формул належать стійкі поєднання, які традиційно використовуються для позначення небезпеки, злості або потворності.

У казці «Про відьму та пана» часто зустрічаються формули «злий пан», «підступна відьма», «лихий час», що повторюються у тексті і слугують сигналом для слухача або читача про появу небезпечного персонажа або події [52].

У «Ох» традиційні формули, наприклад, «чорний, страшний, злісний», вживаються для характеристики надприродних антагоністів, забезпечуючи чітку опозицію щодо позитивних персонажів та добра [50].

Такі мовні засоби є важливим компонентом казкового дискурсу, оскільки вони одночасно виконують естетичну, оповідну та виховну функцію, закріплюючи у свідомості слухача стійкі уявлення про зло.

Проведений аналіз дозволяє виділити основні функції мовних засобів у репрезентації зла:

1. Маркери негативності — через епітети, стійкі словосполучення та номінації антагоністів забезпечується однозначне сприйняття персонажа як злого.
2. Підсилення драматичної напруги — гіпербола і перебільшення підкреслюють небезпеку, створюючи ефект напруження та очікування фінальної розв'язки.
3. Моральне та виховне значення — традиційні формули та повторювані словосполучення навчають слухача або читача розрізняти добро і зло, формують уявлення про моральні норми та етичну поведінку.
4. Семантична контрастність — мовні засоби зла протиставляються мовним маркерам добра, що забезпечує чітку дихотомію в казковому дискурсі.

Таким чином, мовні засоби вираження зла створюють цілісну систему репрезентації негативного начала в українських казках, підкреслюють моральну протилежність добра і зла та підтримують структуру казкового сюжету.

Аналіз мовних засобів українських казок показав, що репрезентація зла здійснюється через лайливі та зневажливі номінації; гіперболізацію дій та якостей антагоністів; традиційні формули та стійкі словосполучення.

Ці засоби формують стійкий образ негативного персонажа, забезпечують емоційне насичення тексту та підсилюють протиставлення концептів «добро/зло», що є важливим компонентом казкового наративу.

3.3. Когнітивні моделі дихотомії «добро/зло» в українських казках

У структурі українських казок дихотомія «добро/зло» реалізується через когнітивні моделі, які формують чітку опозицію між позитивними та негативними силами, поведінкою персонажів і сюжетними ситуаціями. Аналіз казок із запропонованого списку дозволяє виокремити кілька основних когнітивних моделей протиставлення, характерних для українського казкового дискурсу.

Когнітивна модель «людина ↔ нечиста сила» є однією з ключових у чарівних і народних казках. Позитивний герой, найчастіше людина (сирота, найменший брат, добрий молодець), протистоїть надприродній загрозі або лиходію. Зло часто втілюється у вигляді нечистої сили, яка загрожує життю, добробуту або щастю персонажів. Розглянемо на прикладах.

У казці «Івасик-Телесик» [44] головний герой протистоїть змієві, який викрадає його та несе загрозу життю. Персонаж проявляє сміливість і кмітливість, завдяки чому подолано зло. У казці «Про Жар-птицю та вовка» [53] герой долає надприродні труднощі, включно з вовком, що символізує лихо і загрозу. У «Морозенко (Мороз)» [46] персонажі зустрічають негативні сили у вигляді морозу, який уособлює небезпеку та суворість, проте добро виявляється у вигляді працьовитості та мудрості героя.

Ця модель підкреслює моральну однозначність: людина — носій добра, а нечиста сила — абсолютне зло, що підкреслюється у текстах стійкими формулами та епітетами («злий змій», «страшний вовк»).

Соціальна дихотомія відображає протиставлення етично правильного та неправомірного вчинку. Позитивні персонажі підтримують моральний порядок, а антагоністи — порушують його. Так, у казці «Пан Коцький» [51] зображено конфлікт між чесним, розумним Котиком та жорстокими або хитрими персонажами, які порушують справедливість. Казка «Про відьму та пана» [52] демонструє ситуацію соціальної несправедливості: злі дії пана або відьми протистоять винахідливості і доброті героя. У «Котигорошко» [46] зло (жорстокі

пани, змії) зазнає поразки перед героями, які підтримують справедливість і моральні цінності.

Під час аналізу українських народних казок, ми виокремили когнітивну модель «справедливість ↔ кривда». Ця модель відображає національну ідею справедливості, яка цінувалася у традиційному українському суспільстві: зло карається, а добро винагороджується.

У багатьох казках контраст добра і зла реалізується через образи світла і темряви, що виступають як символи морального стану світу і створюють когнітивну модель «світло ↔ темрява». Світло символізує чистоту, добро, правду, тоді як темрява асоціюється зі злом, небезпекою, хаосом. Звернімося до прикладів.

У казці «Кривенька качечка» [47] образи світла і ясності супроводжують позитивних персонажів і їхні вчинки, тоді як темні образи злих персонажів підкреслюють небезпеку і загрозу. У казці «Ох» [50] використання контрастів світла і темряви допомагає передати боротьбу між позитивними силами і чарівною злою силою, що ускладнює життя героям.

Цей образний прийом часто супроводжується лексичними маркерами світла і темряви (ясний, світлий, темний, чорний) і підсилює емоційну оцінку подій.

Соціально-побутові казки часто протиставляють працюючого, чесного героя та ледачого або марнотратного антагоніста. Когнітивна модель «працьовитість ↔ ледарство» підкреслює національні цінності праці, старанності та відповідальності. Продемонструємо на прикладах.

У казці «Коза-дереза» працюючі герої протистоять ледачій, егоїстичній кози, що втілює негативні соціальні риси. У «Лисичка-сестричка і вовк» [48] працюючі та кмітливі персонажі дозволяють їм здолати хитрість антагоністів. У «Івасик-Телесик» [44] активність і завзятість героя допомагає долати труднощі та перемогти зло.

Ця модель має виховний характер, оскільки демонструє, що лише працюючість, розум і чесність ведуть до успіху та перемоги добра.

Всі ці моделі виконують не лише сюжетну функцію, а й морально-виховну, формуючи у слухачів уявлення про правильну поведінку, етичні норми і національні цінності. Використання лексичних, образних та формульних засобів підкреслює однозначність добра та зла у казковому дискурсі.

У структурі українських казок реалізація дихотомії «добро/зло» нерозривно пов'язана із певними сюжетними схемами, які слугують засобом демонстрації протиставлення і формують моральний урок для слухача. Аналіз казок із запропонованого списку дозволяє виокремити кілька типових сюжетних схем, характерних для українського казкового дискурсу.

У багатьох казках добро підтримується через наявність чарівних або тваринних помічників, які допомагають герою здолати зло. Ця схема підкреслює ідею взаємодопомоги та моральної єдності. Сюжетні схеми українських казок демонструють структурну і тематичну послідовність у протиставленні добра і зла.

У реалізації дихотомії «добро/зло» українські казки активно використовують різноманітні мовні засоби, що підкреслюють протиставлення та допомагають слухачу чи читачу чітко розрізняти морально позитивні та негативні дії персонажів. Мовні маркери контрасту можна класифікувати за кількома групами: діалектні та емоційні слова, паралелізм, антитеза.

Українські народні казки часто використовують діалектні форми та емоційно забарвлені лексеми, що передають оцінку персонажів і ситуацій. Звернімось до прикладів. У казці «Кривенька качечка» зустрічаються слова «страшний», «лихий», «злий», які описують антагоністів і підкреслюють загрозу для героя [47]. Одночасно позитивні персонажі отримують епітети «добрий», «кмітливий», «ширий» [47]. У «Івасик-Телесик» змії називається «лютий», «підступний», а Івасик — «хоробрий», «спритний» [44]. Таке емоційне забарвлення відразу формує у слухача уявлення про моральну характеристику героїв. У казці «Котигорошко» застосовуються діалектні форми для зображення простоти та чесності героя («молодець», «сирота»), тоді як негативні персонажі

описуються словами, що передають страх або загрозу («злочинець», «лютий», «пекельний») [46].

Емоційно забарвлені слова слугують моральним маркером, допомагаючи дитині або слухачу відразу визначити, хто є добрим, а хто — лиходієм.

Паралельні конструкції — це ще один засіб мовного контрасту, який підкреслює опозицію «добро/зло» через повторювані або схожі синтаксичні структури для позитивних та негативних персонажів. Так, у казці «Про Жарптицю та вовка» [53] герой отримує серію завдань, які проходить з допомогою добрих помічників, паралельно лиходії намагаються завадити йому. Повторювані конструкції («він пішов до лісу і зустрів...», «вовк сховався і підстеріг...») створюють паралелізм, який показує зіткнення добра і зла [53]. У казці «Коза-дереза» контраст між працьовитістю та ледарством підкреслюється через повторювані речення («Хто працює — той багатіє, а хто ледарює — той голодує»), що створює ритмічний і логічний паралелізм [45].

Як свідчать приклади, паралелізм допомагає структурувати сюжет і підкреслити моральні уроки, виділяючи різні шляхи героїв та наслідки їхніх вчинків.

Антитеза використовується для прямого протиставлення понять добра і зла в межах одного речення або висловлювання. Так, у казці «Пан Коцький» герой описується як «добрий, сміливий і кмітливий», тоді як ворог — «злий, жорстокий і підступний» [51]. Протиставлення через антоніми («добрий ↔ злий», «сміливий ↔ боязкий») чітко окреслює моральну оцінку. У казці «Морозенко (Мороз)» зустрічаються антитези світла і темряви: «Ясне сонце світило над добрими, а темні хмари збиралися над лиходіями» [46]. У казці «Ох» герої демонструють чесноту, а антагоністи — обман і жорстокість, що створює яскраву антитезу та допомагає слухачеві визначити моральну сторону подій [50].

Отже, антитеза служить мовним маркером, який не лише передає моральну оцінку, а й формує чітке уявлення про протиставлення добра і зла.

Ці мовні маркери в українських казках виконують декілька важливих функцій, а саме:

- діалектні та емоційні слова дозволяють миттєво оцінити моральний характер персонажів;
- паралелізм структурно підкреслює зіткнення добра і зла;
- антитеза створює чітку семантичну протилежність і посилює виховний ефект казки.

Ці мовні засоби формують стійке уявлення слухача або читача про моральні категорії, забезпечують наочність та емоційність казкового дискурсу, роблячи протиставлення «добро/зло» легко сприйнятним і наочним.

Українські народні казки, як і казковий дискурс інших народів, відображають унікальні етнокультурні цінності та морально-етичні норми свого часу. Реалізація дихотомії «добро/зло» у таких творах має специфічні національні риси, пов'язані з соціально-побутовим, природним і надприродним середовищем, а також з українськими традиціями, віруваннями та уявленнями про справедливість.

У більшості українських казок позитивні персонажі отримують моральну оцінку через їхні чесноти та соціальну активність. Працьовитість, кмітливість, чесність і готовність допомогти іншим стають ключовими ознаками добра.

Таким чином, добро у казках тісно пов'язане з трудовою активністю та соціальною відповідальністю, що відображає традиційне українське світосприйняття: успіх і моральна чистота героя пов'язані з його працьовитістю і чесністю.

Національна специфіка українських казок проявляється у тому, що добро перемагає не через фізичну силу, а завдяки розуму, хитрості, справедливості та моральності. Цей принцип відповідає етичним цінностям українського народу, де важливі моральні якості людини, а не лише її фізична спроможність. Перемога добра завжди пов'язана з справедливістю та мудрістю, а не з домінуванням сили. Національна специфіка реалізації опозиції «добро/зло» в українських казках включає:

- добро пов'язане з працьовитістю, чеснотою, готовністю допомогти та соціальною відповідальністю;

-зло проявляється як соціальна несправедливість або надприродна загроза;
 - перемога добра досягається завдяки розуму, хитрості та справедливості, а не фізичній силі.

Таким чином, українські казки демонструють етнічну своєрідність морального світобачення, де опозиція добра і зла відображає як внутрішню етичну структуру персонажів, так і соціально-історичні умови життя.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Цей присвячений присвячено аналізу реалізації дихотомії «добро/зло» в українському казковому дискурсі, який було досліджено через призму семантико-тематичних груп репрезентації концептів «добро» та «зло», а також через когнітивні моделі протиставлення у сюжетах і мовних формах. Використані матеріали включали різні типи українських казок: чарівні, соціально-побутові та казки про тварин, що дозволило відтворити багатопланову картину морального та етичного контрасту в національному казковому дискурсі.

Аналіз українських казок показав, що добро у казках репрезентується як активна, морально позитивна сила, яка втілюється у персонажах, сюжетних діях та мовних засобах.

Позитивні персонажі (Івасик-Телесик, Котигорошко, Кривенька качечка, «Лисичка-сестричка і вовк») характеризуються добротою, сміливістю, кмітливістю, готовністю допомагати та відповідальністю перед спільнотою. Часто це герої, які, незважаючи на обмежені ресурси або слабку фізичну силу, здатні перемагати зло завдяки моральній чистоті, розуму та хитрості.

Лексичні засоби позитивної аксіології включають чесноти («доброта», «щирість», «сміливість»), моральні принципи («гостинність», «співчуття», «щедрість»), а також образи світла та краси («ясний», «світлий», «красний»).

Семантичні поля добра охоплюють морально-етичне добро (чесність, справедливість, доброчесність), соціально-комунікативне добро (готовність допомогти, співпраця, гостинність) та космічне добро (гармонія, світло, краса).

Мовні засоби репрезентації добра включають формули («добрий молодець», «красна дівчина»), пестливо-здрібнені форми («маленький Івасик», «Котигорошко») та прислів'я і приказки, що слугують моральними маркерами поведінки.

Таким чином, концепт добра у українських казках є системним і багатограним, відображає як індивідуальні чесноти героїв, так і соціальні цінності громади.

Протилежний полюс, концепт «зло», у казках проявляється через персонажів, події та лексичні засоби, що створюють відчуття загрози та небезпеки. Персонажі зла охоплюють як надприродні істоти (відьма, Баба-Яга, Кошій, змії), так і соціальних лиходіїв (жорстокі пани, обманливий вовк). Ці персонажі є антиподами героя, їхні дії спрямовані на шкоду, обман, викрадення або руйнування.

Негативні лексеми включають агресивні дієслова («убити», «з'їсти», «скривдити»), вирази хитрості та обману («підступ», «зрада»), а також епітети, що відображають темряву і хаос («чорний», «страшний», «лютий»).

Семантичні поля зла охоплюють загрозу життю (напади, викрадення, поїдання), соціальне зло (жорстокість, несправедливість), а також міфологічне зло, що має демонічні або надприродні ознаки.

Мовні засоби включають лайливі або зневажливі номінації, гіперболізацію («змії лютий», «лиха година») та традиційні формули, що підкреслюють загрозливий характер персонажів.

Українські казки демонструють системність у поданні зла: його образ чітко контрастує з добром, підкреслюючи етично-моральний вибір героя та його спроможність протистояти небезпеці.

Аналіз фактичного матеріалу показав, що дихотомія «добро/зло» реалізується в українських казках через когнітивні моделі.

Отже, аналіз українських народних казок доводить, що український казковий дискурс є ефективним засобом виховання моральних цінностей,

демонструє етнокультурну ідентичність та зберігає традиційну систему морального протиставлення добра і зла через героїв, сюжети та мовні засоби.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Дослідження репрезентації дихотомії «добро/зло» у німецьких та українських народних казках засвідчило, що ця опозиція є універсальною смисловою категорією, яка пронизує фольклорні традиції різних народів, однак проявляється у кожній національній культурі по-своєму. Проведений аналіз показав, що, попри глибинну спорідненість уявлень про моральні норми, чесноти та суспільно схвалювані моделі поведінки, українські та німецькі казки реалізують протилежні концепти *добра* і *зла* через різні семантико-тематичні групи, символіку, сюжетні структури та мовні засоби. Це дозволяє не лише виявити спільні індоєвропейські корені фольклорних наративів, а й підкреслити національну своєрідність двох культурних традицій.

Порівняння німецького та українського казкового матеріалу дало змогу встановити кілька ключових спільних елементів. Передусім як у німецьких, так і в українських казках домінує чітка дихотомічна модель світу, у якій персонажі та явища однозначно маркуються як позитивні або негативні. Герої уособлюють чесноти — працьовитість, сміливість, чесність, відданість родині — тоді як антагоністи репрезентують жадібність, зло, підступність, прагнення до руйнування порядку. В обох традиціях простежується переконання, що добро обов'язково перемагає зло, причому така перемога має не лише сюжетне, а й виразне етико-виховне значення. Казки функціонують як засіб соціалізації, формування уявлень про моральні норми та моделі поведінки, що схвалюються суспільством.

Водночас між двома традиціями простежується низка суттєвих відмінностей, які стосуються як семантики образів, так і глибинних моделей світу. У німецьких казках домінує раціонально-моралізаторська тенденція: зло часто постає як результат неправильного вибору, порушення моральних норм, жадібності чи недбалості. Навіть чарівні персонажі (відьми, тролі, чудернацькі істоти) нерідко виконують функцію випробування, спрямованого на перевірку чеснот героя. У німецькому фольклорі переважає сюжетна логіка: добро

винагороджується, а зло карається відповідно до чіткої причинно-наслідкової моделі. Персонажі втілюють радше моральні риси, ніж узагальнені національні коди.

Українські казки натомість демонструють глибший зв'язок із традиційною міфологією та архетипами, насичені емоційністю, символізмом і образністю. Зло тут часто має надприродну природу та пов'язане з уявленнями про нечисту силу, демонічних персонажів або сили природи. Добро нерідко втілюється у звичайних людях — працюючих, щирих, морально стійких, які зберігають зв'язок із рідною землею, родиною та громадою. Саме працюючість, чесність і взаємодопомога виразно репрезентують позитивні моральні цінності української культури. У сюжетних моделях українських казок особливу роль відіграють помічники — тварини, чарівні істоти, об'єкти природи, що підкреслює цілісність світу і взаємодію людини з природним середовищем.

Аналіз мовних засобів дозволив також простежити відмінності у стилістичному оформленні опозиції «добро/зло». У німецьких казках переважає раціонально організована структура вислову, чіткість термінології й обмеженість емоційно-експресивних засобів. Зло описується переважно через конкретні дії, а добро — через чесноти, що їх демонструє герой. В українських казках, навпаки, спостерігається багатий набір емоційно забарвленої лексики, діалектизмів, зменшувально-пестливих форм, що створюють теплу та водночас напружену атмосферу боротьби між силами світла й темряви. Така стилістична різниця пов'язана з усною традицією українського фольклору, де образність та емоційність є основним засобом впливу на слухача.

Важливою є й різниця у способі побудови сюжетних моделей. У німецьких казках часто простежується сувора композиційна структура: герой стикається з випробуванням, долає його, отримує винагороду. У багатьох наративах (наприклад, казки братів Грім) центральне місце займає мотив морального вибору, що підкреслює важливість індивідуальної відповідальності.

Українські казки демонструють більш гнучку композицію з численними відгалуженнями, вставними епізодами та діалогами, що надає їм епічності та

наближає до билинної оповідної традиції. Перемога добра тут нерідко має колективний характер: її забезпечують спільні зусилля героя, його родини, тварин-помічників або чарівних сил.

Семантичний аналіз показав, що український фольклор тяжіє до космогонічних моделей, у яких добро пов'язане з природним порядком світу, а зло — з його порушенням. Німецькі казки в більшості зосереджуються на соціальній етиці — чесності, відповідальності, справедливості, дисципліні. Таким чином, протиставлення «добро/зло» в українській традиції має більш міфологічне підґрунтя, тоді як у німецькій — морально-соціальне.

Порівняння двох культурних традицій дає підставу стверджувати, що дихотомія «добро/зло» виконує в казковому дискурсі подвійну функцію: когнітивну та аксіологічну. З одного боку, вона впорядковує казковий світ, надаючи йому чіткої структури та логіки; з іншого — формує світогляд дітей, транслюючи моделі поведінки, які відповідають очікуванням суспільства. Казки виступають потужним культурним кодом, що забезпечує спадкоємність традицій та відтворення національних цінностей.

Незважаючи на розбіжності у формах і семантичних моделях, у німецьких та українських казках простежується спільна закономірність: перемога добра не є автоматичною, вона потребує докладання зусиль, виявлення моральних якостей і здатності героїв долати слабкості. Така концепція створює універсальний виховний меседж, спрямований на формування у читачів уявлень про те, що цінність добра визначається не лише його суттю, а й боротьбою за нього.

Отже, дихотомія «добро/зло» у німецьких та українських казках становить складний і багаторівневий феномен, який поєднує універсальні індоєвропейські моделі світобудови з національною специфікою кожного народу. Німецькі казки тяжіють до раціоналізму й морального контролю, тоді як українські — до міфологічності, емоційності та образного багатства. Обидві традиції формують своєрідний культурний простір, у якому протиставлення добра та зла виступає

ключовим інструментом моральної орієнтації, виховання та передачі духовних цінностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артеменко Г. С. Добро і зло в українській фразеології: когнітивно-метафоричні моделі. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 1, Вип. 24. С. 7-11.
2. Гнатюк Л. М. Моральний код народної казки: традиційні моделі та ціннісні орієнтири. Київ : Академвидав, 2015. С. 41–58.
3. Голікова Н. С. Концепти «добро» – «зло» в мовній картині світу Павла Загребельного. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія, 2024. № 66. С. 34–37.
4. Городенська К. Слово і смисл у культурному просторі. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2018. 284 с.
5. Гриценко П. Мова і культура в дзеркалі часу. Київ : Інститут української мови НАН України, 2017. 312 с.
6. Давиденко А. О. Концепти GOOD / ДОБРО та EVIL / ЗЛО в українській та англomовній картинах світу. *Вісник науки та освіти*. 2023. № 2(8). С. 85–99.
7. Дихотомія // *Словник української мови. Томи 1–15 (СУМ)* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://sum20ua.com/?page=767&wordid=22447> (дата звернення: 13.10.2025).
8. Дунаєвська Л. Українська народна казка: структура, типологія, поетика. Київ : ВЦ «Академія», 2013.
9. Єщенко Н. О. Лінгвокогнітивний аналіз концепту добро в поетичній творчості Тараса Шевченка. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2020. Т. 2, Вип. 14. С. 38–44.
10. Кононенко В. Українська мовна картина світу: аксіологічний аспект. Київ : Академія, 2020. 240 с.
11. Левченко О. Мовна картина світу: когнітивний та культурний виміри. Київ : ЛНУ, 2019. 298 с.
12. Мішанич С. Українська усна словесність. Київ : Знання, 2006.

13. Русанівський В. М. Лексична семантика української мови. Київ : Наукова думка, 2005. 278 с.
14. Aristotle. *Metaphysics*. Oxford: Clarendon Press, 2002. 512 p.
15. Assmann, J. *Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Remembrance, and Political Imagination*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011.
16. Barcelona, A. *Metaphor and Metonymy at the Crossroads: A Cognitive Perspective*. Berlin: Mouton de Gruyter, 2003.
17. Barsalou, L. W. Grounded Cognition // *Annual Review of Psychology*. 2008. Vol. 59. P. 617–645.
18. Bruner, J. *Acts of Meaning*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1990. 181 p.
19. Enfield, N. J. *The Cognitive Anthropology of Language*. Cambridge: Cambridge University Press, 2014.
20. Evans, V. *Cognitive Linguistics: A Complete Guide*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2019. 837 p.
21. Evans, V. *Cognitive Linguistics: An Introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006.
22. Evans, V., Green, M. *Cognitive Linguistics: An Introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006. 830 p.
23. Fauconnier, G. & Turner, M. *The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities*. New York: Basic Books, 2002.
24. Fairclough, N. *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*. London: Routledge, 2010.
25. Geeraerts, D. *Theories of Lexical Semantics*. Oxford: Oxford University Press, 2010.
26. Grimm, J. & Grimm, W. *Kinder- und Hausmärchen*. Göttingen: Dieterichsche Buchhandlung, 1857.
27. Hegel, G. W. F. *Phänomenologie des Geistes*. Hamburg: Felix Meiner Verlag, 2018. 624 S.
28. Kallmeyer, W. *Soziolinguistik. Eine Einführung*. Berlin: de Gruyter, 2000.

29. Kecskés, I. *Intercultural Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press, 2015.
30. Kövecses, Z. *Conceptualization of Emotion in Language and Culture*. Cambridge: Cambridge University Press, 2017.
31. Kövecses, Z. *Metaphor in Culture: Universality and Variation*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
32. Lakoff, G. & Johnson, M. *Metaphors We Live By*. 2nd ed. Chicago: University of Chicago Press, 2003. 276 p.
33. Lüthi, M. *Once Upon a Time: On the Nature of Fairy Tales*. Bloomington: Indiana University Press, 1982.
34. Plato. *Phaedrus & Republic*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997. 446 p.
35. Sharifian, F. *Cultural Linguistics: Cultural Conceptualisations and Language*. Amsterdam: John Benjamins, 2017.
36. Sharifian, F. & Palmer, G. *Cultural Models in Language and Thought: Theory and Practice*. Amsterdam: John Benjamins, 2007.
37. Talmy, L. *Toward a Cognitive Semantics. Vol. 1: Concept Structuring Systems*. Cambridge, MA: MIT Press, 2000.
38. Talmy L. The representation of conceptual structures in language // *Cognitive Linguistics: Basic Readings* / ed. by D. Geeraerts. Berlin : Mouton de Gruyter, 2003. P. 479–506.
39. van Dijk, T. *Discourse and Knowledge: A Sociocognitive Approach*. Cambridge: Cambridge University Press, 2014.
40. Wierzbicka, A. *Understanding Cultures Through Their Key Words*. Oxford: Oxford University Press, 1997. 352 p.
41. Wierzbicka, A. *Experience, Evidence, and Sense: The Hidden Cultural Legacy of English Words*. Oxford: Oxford University Press, 2010.
42. Wierzbicka, A. *Cross-Cultural Pragmatics: The Semantics of Human Interaction*. Berlin: Mouton de Gruyter, 2003.
43. Zipes, J. *The Brothers Grimm: From Enchanted Forests to the Modern World*. New York: Palgrave Macmillan, 2015.

СПИСОК ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

44. Івасик-Телесик // *Українські народні казки* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ukrlit.net/reader/fedotova_3/13.html (дата звернення: 11.10.2025).
45. Коза-дереза // *Українські народні казки* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://derevo-kazok.org/koza-dereza.html> (дата звернення: 22.10.2025).
46. Котигорошко // *Народні казки українців* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrlit.net/lib/shiyan/1.html> (дата звернення: 11.10.2025).
47. Кривенька качечка // *Українські народні казки* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ukrlit.net/reader/fedotova_1/118.html (дата звернення: 11.10.2025).
48. Лисичка-сестричка і вовк // *Побутові казки українців* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://derevo-kazok.org/lisichka-sestrichka-i-vovk-panibrat.html> (дата звернення: 17.10.2025).
49. Морозенко // *Українські народні казки* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrplib.com.ua/books/printit.php?tid=981> (дата звернення: 25.10.2025).
50. Ох // *Українські чарівні казки* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrlit.net/textbook/5klas/17.html> (дата звернення: 25.10.2025).
51. Пан Коцький // *Дитячі українські казки* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://derevo-kazok.org/pan-kockij.html> (дата звернення: 22.10.2025).
52. Про відьму та пана // *Українські народні казки* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainianfolk.com> (дата звернення: 22.10.2025).
53. Про Жар-птицю та вовка // *Українські чарівні казки* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://derevo-kazok.org/pro-zhar-ptytsiu-ta-vovka-ukrainska-narodna-kazka.html> (дата звернення: 17.10.2025).
54. Brüderchen und Schwesterchen // Grimm J., Grimm W. Kinder- und Hausmärchen [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

- <https://anylang.net/ru/books/de/skazki-bratev-grimm/read>. Дата звернення
16.10.2025
55. Der Froschkönig oder der eiserne Heinrich // Grimm J., Grimm W. Kinder- und Hausmärchen [Электронний ресурс]. – Режим доступу: <https://anylang.net/ru/books/de/skazki-bratev-grimm/read>. Дата звернення
09.10.2025
56. Der treue Johannes // Grimm J., Grimm W. Kinder- und Hausmärchen [Электронний ресурс]. – Режим доступу: <https://anylang.net/ru/books/de/skazki-bratev-grimm/read>. Дата звернення
09.10.2025
57. Der Wolf und die sieben jungen Geißlein // Grimm J., Grimm W. Kinder- und Hausmärchen [Электронний ресурс]. – Режим доступу: <https://anylang.net/ru/books/de/skazki-bratev-grimm/read>. Дата звернення
09.10.2025
58. Die goldene Gans // Grimm J., Grimm W. Kinder- und Hausmärchen [Электронний ресурс]. – Режим доступу: <https://anylang.net/ru/books/de/skazki-bratev-grimm/read>. Дата звернення
29.10.2025
59. Frau Holle // Grimm J., Grimm W. Kinder- und Hausmärchen (1857) [Электронний ресурс]. – Режим доступу: <https://anylang.net/ru/books/de/skazki-bratev-grimm/read>. Дата звернення
20.10.2025
60. Hänsel und Gretel // Grimm J., Grimm W. Kinder- und Hausmärchen [Электронний ресурс]. – Режим доступу: <https://anylang.net/ru/books/de/skazki-bratev-grimm/read>. Дата звернення
16.10.2025
61. Jorinde und Joringel // Grimm J., Grimm W. Kinder- und Hausmärchen [Электронний ресурс]. – Режим доступу: <https://anylang.net/ru/books/de/skazki-bratev-grimm/read>. Дата звернення
29.10.2025

62. Rotkäppchen // Grimm J., Grimm W. Kinder- und Hausmärchen [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://anylang.net/ru/books/de/skazki-bratev-grimm/read>. Дата звернення 20.10.2025
63. Schneewittchen // Grimm J., Grimm W. Kinder- und Hausmärchen [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://anylang.net/ru/books/de/skazki-bratev-grimm/read>. Дата звернення 28.10.2025